

Nr. 7—9. 1 Aprilie—1 Maiu 1914.

Anul VIII.

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ȘTIINȚA ȘI VIEȚA BISERICESCĂ.

— APARE DE DOUĂ ORI PE LUNĂ. —

REDACTORI:

Dr. NICOLAE BĂLAN și Dr. SILVIU DRAGOMIR.

CUPRINSUL:

Evenimente actuale în biserica romano-catolică	Arhim. Scriban.
Chestiuni vitale: Probabil sau sigur?	Dim. I. Cornilescu.
Lucruri știute.....	Senin.
Bogomilismul la Români	Dr. Gh. C.
Cinstirea Duminecii la Americani	I. Podea.
Mitropolia Ardealului sau a Bălgradului anterioară lui Mihaiu Viteazul	Gruia.
Catolici și schismatici	După S. S. Wladimir.
Instigatorii se demască.....	Vasile Gan, prot.
Exhortare la «Inălțarea Domnului»	Dr. C. Papuc-Săceleanu.
Mișcarea literară.....	N. B.
Cronică bisericească-culturală: Un dar! Desăvârșire. Sportul. Puterea morală	N. B.
Tipicul cultului religios.....	Cantor.

Sibiu, 1914. ==
Tipografia arhiepiscopaleană.

== Redacția și Administrația:
SIBIU, Strada Reissenfels Nr. 11.

Colaboratorii „Revistei Teologice“:

Arhim. Dr. Il. Pușcariu, vicar arhiepiscopesc (Sibiiu); *Arhim. I. Scriban*, directorul Seminarului Central (București); *Prot. Simeon Popescu*, profesor (București); *Dr. I. Mihălcescu*, profesor la facultatea teologică (București); *Greg. Pletosu*, protopresb. (Bistrița); *Dr. G. Popovici*, protopresb. (Lugoj); *Dr. I. Stroia*, protopresbiter (Sibiiu); *I. Teculescu*, protopresb. (Alba-Iulia); *V. Gan*, protopresbiter (Offenbaia); *Dr. I. Lupaș*, protopresbiter (Săliște); *Al. Muntean*, protopresbiter (Tileagd); *Dr. Gh. Proca*, secretar cons. (Sibiiu); *Dr. Gh. Ciuhandu*, referent școlar (Arad); *Dr. A. Crăciunescu*, profesor sem. (Sibiiu); *Dr. V. Cioban*, preot militar (Sibiiu); *Dr. S. Dragomir*, prof. sem. (Sibiiu); *Dr. O. Ghibu*, revizor școlar (Sibiiu); *Dr. I. Broșu*, profesor (Sibiiu); *G. Hango*, presbiter (Gherla); *I. Beleuță*, catihet (Făgăraș); *Dr. I. Felea*, preot; *Dr. D. Borcia*, preot (Săliște); *A. Popoviciu*, profesor seminarial (Sibiiu); *Dim. I. Cornilescu* (București); *Tr. Scorobețiu*, preot (Roșia); *P. Morușca*, preot (Șeica-mare); *Aurel Papp*, preot (Socodor); *Petru E. Papp*, preot (Pocola); *I. Popa*, preot (Săliște); *E. Cioran*, preot (Rășinari) ș a.

„REVISTA TEOLOGICĂ“

:: :: apare de două ori pe lună. :: ::

Abonamentul pe anul întreg e: 10 cor.

Manuscrisele și toată corespondența, împreună cu costul abonamentului, sunt a se trimite la adresa: Dr. Nicolae Bălan, profesor seminarial, Sibiiu (Nagyszeben) strada Reissenfels Nr. 11.

De pe anul I. (1907) se poate căpăta colecția întreagă, afară de Nr. 1.
De pe anul II. (1908) se poate căpăta colecția numai dela Nr. 7 încoace.
De pe anul III. (1909) se poate căpăta colecția întreagă, afară de Nr. 5.
De pe anul IV. (1910) se poate căpăta colecția întreagă.
De pe anul V. (1911) se poate căpăta colecția întreagă.
De pe anul VI. (1912) se poate căpăta colecția întreagă.
De pe anul VII. (1913) se poate căpăta colecția întreagă.

Numărul festiv «Andreiu Șaguna» se vinde cu prețul de 1 cor.

REVISTA TEOLOGICĂ

organ pentru știința și viața bisericească.

Abonamentul: Pe un an 10 cor.; pe o jumăt. de an 5 cor. — Pentru România 12 Lei.
Un număr 50 fl.

EVENIMENTE ACTUALE DIN BISERICA ROMANO-CATOLICĂ.

Cazul Episcopului Bonomelli sau cum ies la iveală dreptățile celor bîrfiți.

I.

În numărul din 15 Noemvrie—15 Decemvrie al *Revistei Teologice*, am arătat schimbarea operată în direcțiunea politică a catolicismului italian și, în acelaș timp, am vorbit despre declarațiunile făcute la o adunare catolică din Milan de către arhiepiscopul de Udine Rossi, prin care el îndrumă lucrurile spre părăsirea unui însemnat punct din programul politicei papale în Italia.

Acest însemnat punct erau pretențiunile Vaticanului de a avea în Italia putere pămîntească asupra unei bucăți de teritor. Și fiindcă guvernul italian niciodată nu s'ar fi învoit să cedeze ceva din suveranitatea sa națională, urmă că totdeauna trebuia să domniască ura între acest guvern și puterea papală.

Aceasta eră marea durere a catolicilor sinceri, care în acelaș timp voiau să fie și buni patrioți, și tot acest fapt eră și veșnicul argument care li se puneă înainte de adversari. Odată ce sunteți catolici, li se zicea, voi umblați să restabiliți puterea temporală a Bisericii, prin urmare să sfășiați Italia. Deci, dacă sunteți catolici, sunteți răi Italiani.

Și situațiunea aceasta firește că eră chinuitoare pentru patrioții care în acelaș timp voiau să fie și buni catolici. Nu puteau ieși însă din acest impas și trebuiau să sufere. Politica lui Piu IX și Leon XIII a fost politică de intransigență. Ei nu cedau nimic din acest program și de aceea catolicii erau siliți să nu se bage în luptele politice, ca să nu aibă amestec cu viața politică a Statului care răpise domnia temporală a Papii. Amestecul la

vieața Statului s'ar fi părut ca o recunoaștere a acestui Stat, de care Vaticanul nu voiă să știe.

Au trecut așa zeci de ani în care catolicii n'au putut lua parte la vieața politică a regatului peninsular și le-a fost dat ca abiă în timpul pontificatului lui Piu X, după trecerea printr'o experiență, care a arătat că nu se mai poate ajunge la restabilirea domniei temporale, abiă după atîta vreme, zic, le-a fost dat și lor să răsufle și să scape de ponosul care li se aducea că, fiind buni catolici sunt răi patrioți.

Piu X le-a permis, deși cu oarecari mărginiri, să ia parte la vieața politică a Statului, adică să meargă la vot și să poată fi aleși în parlament, așa că ei s'au pus în pozițiunea de a arăta ce vor și ce sînt în stare să facă pentru Italia.

Deci, odată liberi în această parte, urmă să nu se mai facă mult caz de puterea temporală a Papii, și probă că lucrurile erau în legătură, e că, puțin timp după amestecul catolicilor în vieața politică, au venit și declarațiunile Arhiepiscopului Rossi, care cuprindeau în ele sensul că se poate face abstracțiune de vechile pretențiuni ale Vaticanului.

Va să zică, după o lungă experiență, se vede, în timpul celui de al treilea pontificat dela luarea Romei de Italiani, că pretențiunea de stăpînire pămîntească din partea papilor nu mai poate avea valoare reală și trebuie părăsită. Acum chestiunea eră limpezită și părea firesc că nu poate fi decît așa.

II.

Alții însă văzuseră aceasta cu mai mult de douăzeci de ani înainte. În această categorie a fost unul din cei mai mari episcopi ai Italiei de azi, Monseniorul Geremia Bonomelli, episcopul Cremonei, care de mult gîndește așa precum a vorbit Arhiepiscopul Rossi, și a avut mult de suferit în vieața lui, fiindcă a gîndit mai de mult ceiace acum se socotește lucru firesc și cuvînt de mîntuire pentru catolicii italieni.

Odată însă nu eră așa. Ceiace azi e bun și drept și legitim, acum 20—30 de ani eră erezie. Eră o monstruozitate să pretindă cineva ca să se renunțe la domnia temporală a papii. Și Episcopul Bonomelli, care încă dela 1888 eră de părere că trebuie să se renunțe, a avut să sufere din pricina aceasta.

Iată că dreptatea îi iese la iveală acum, cînd i-a ajutat Dumnezeu să trăiască pînă la vrîsta de 83 de ani, pentru a avea satisfacțiunea să vadă că el eră pe drumul cel drept, iar vrăjmașii săi erau strîmbi și pe drumul rătăcirii.

Acest episcop e unul din marii patrioți ai clerului italian. El a întreținut totdeauna raporturi de mult devotament cu curtea

regală italiană, și aceasta l-a făcut totdeauna să fie rău privit de cercurile intransigente ale Vaticanului din vremea lui Leo XIII. Și el, omul capabil, episcopul adorat în eparhia lui, patriotul care se muncă cu cele mai grave probleme sociale, el care cel mai mult în Italia s'a ocupat cu chestiunea emigranților italieni, care se întorceau istoviți și bolnavi din America, — el a fost ținut totdeauna la index și n'a putut ajunge mai departe în conducerea Bisericii. Ar fi meritat înaintea tuturor să între în sfatul Bisericii, să ajungă cardinal, ba chiar și papă, — dar n'a putut. N'a putut din pricina vederilor lui liberale, a patriotismului său, a spiritului său înalt și drept. El care s'a ocupat totdeauna de clerul eparhiei lui, el care a publicat volume peste volume pentru a aduce lumină în Biserică, — el a fost ținut totdeauna departe de un mare scaun bisericesc și a rămas fixat, pînă la această vîrstă de 83 de ani, la micul scaun al Cremonei.

Și totuș omul acesta avea dreptate. El vede mai limpede ca alții. Încă dela 1888 el spunea lucrurile pe care alții le-au înțeles abia acum.

Deci cum trebuie să se numească acei care atunci nu le-au înțeles și care tocmai din cauza lor au ținut departe de frînele Bisericii pe un bărbat ca Geremia Bonomelli, care vede mai bine ca ei și care l-au ținut la distanță anume fiindcă vede mai bine ca ei?

Sînt greșeli neiertate, și aceasta e una din acelea, fiindcă nu se mai poate repara. E o greșală comisă contra Bisericii catolice înseși, fiindcă a împiedecat-o de a avea de mult la cîrma ei luminile lui Bonomelli.

Nu e de plîns el, care, cu toată vrîsta sa înaintată, are, măcar așa de tîrziu satisfacțiunea și mărturisirea conștiinței că a fost pe calea cea dreaptă, iar strîmbii erau ceice-l bîrfeau; ci e de plîns Biserica unde domnește un spirit îngust, scurt la vedere, care împiedecă adevăratele capacități să ajungă unde trebuie.

III.

Cu ce se făcuse vinovat vrednicul episcop, care și-a păstrat toată vioiciunea tinereței, cu toți cei 83 de ani ai săi?

În 1889 a publicat anonim o carte intitulată **Roma și Italia și realitatea lucrurilor, Cugetări ale unui prelat italian** (*Roma e l'Italia e la realtà delle cose, Pensieri di un prelado italiano*). În cartea aceasta își dă pe față toată ardoarea lui patriotică și cititorul n'o poate citi fără a se emoționa însuș de adîncă iubire de țară a episcopului, mai cu seamă cînd spune el că a plîns cînd a văzut cele dintîi batalioane italiene întrînd pe teritoriul italian. Căci țara lui eră odată pe mîna Austriacilor și a

altor dominațiuni străine, eră împărțită între mai multe stăpîniri, pe cînd visul patrioților italieni eră de a-și vedeà țara unificată. Și între aceste stăpîniri, care-și împărțeau Italia între ele eră și aceea a Papii. Deci cine doreà unificarea Italiei, de fapt luà pozițiune contra aspirațiunilor papale. Inima unui patriot italian, care eră în acelaș timp și bun catolic, trebuia să fie o inimă împărțită. Dorind să fie cu inima și colo și colo, trebuia să se umplă de suferință, fiindcă aceasta eră o imposibilitate de fapt.

De aci multă ură contra papilor, care erau declarați drept vrăjmași ai Italiei, fiindcă umblau să strice unitatea ei națională. De aci în mare parte campania anticlericală în Italia și identificarea ei cu adevăratul patriotism, care vrea să păstreze integritatea națională a Statului.

Fără îndoială că de aceste sentimente a fost zbuciumată inima Episcopului Geremia Bonomelli, cînd a scris cartea pomenită la 1889. El s'a pus pe punctul de vedere al unui bun naționalist și a spus că trebuiesc părăsite pretențiunile de stăpînire pămîntească pe care le mai nutresc papii. Ca bun catolic, a declarat că desființarea Statului papal prin puterea armatelor italiene a fost o nedreptate care s'a adus Capului catolicismului. Dar a adăugat că sunt nedreptăți în fața cărora trebuie să te supui și că se produce mult mai mult rău, dacă umbli să-ți capeți toată dreptatea și să-ți restabilești starea de mai nainte.

Soluțiunea lui eră cu totul creștină, fiindcă creștinește vorbind, trebuie să fi stăpînit de spiritul de jertfă și să faci abstracțiune chiar și de dreptatea ta, cînd trebuința cere.

O restabilire a puterii papale, spunea Episcopul Bonomelli, ar fi mai rea decît repararea nedreptății comise în contra papii la 1870, cînd armatele italiene au intrat în Statul lui. Autorul arată umilirea care s'ar aduce Italiei, și în inima lui de patriot suferea la acest gînd.

Deci părerea lui eră ca Vaticanul să renunțe la această pretențiune și să intre în alte raporturi cu Statul. Personal Episcopul Bonomelli făcea cu prisosință acest lucru, căci el întreținea cele mai bune raporturi cu toți membrii familiei regale italiene și eră primit la Quirinal cu cea mai curată prietenie. El doreà însă ca aceasta să ajungă a fi situațiunea oficială a Bisericii, și nu numai atitudinea izolată a cîtorva.

Cartea episcopului, apărută în timpul intransigenței lui Leon XIII și a secretarului său, Cardinalul Rampolla, fu rău primită. Indată a fost pusă la index. Se părea o enormitate ca un membru al clerului catolic să primească soluțiunea renunțării și să dea instrucțiuni Vaticanului de a se împacă cu starea de fapt a lucrurilor, admițând unitatea Statului italian.

Față de osândirea cărții însă și, ca bun catolic, recunoscând dreptul Episcopului Romei de a censura ce fac alții, el își plecă capul și comise un act pe care noi, ortodocșii, care nu admitem primatul Episcopilor Romei, îl pricepem mai greu.

Deși cartea apăruse anonim, odată ce a fost osîndită, Episcopul Bonomelli se suie pe amvonul catedralei sale din Cremona, se mărturisî drept autor al cărții osîndite și declară că se supune în totul hotărîrii luate de autoritatea superioară. Fapta aceasta, oricum ar fi calificată de noi necatolicii, ne dă o probă despre corectitudinea, sinceritatea și curăția de cuget a Episcopului Bonomelli. Din momentul ce fapta lui a fost osîndită, el nu s'a ținut ascuns, ci a eșit la iveală, ca un om care vrea să supoarte, dupăcum cele bune, așa și cele rele.

Caz ca acesta se mai cunoaște în istorie, acel al lui Fénelon cu cartea sa **Maxime ale sfinților** (*Maximes des saints*) care de asemenea a fost osîndită de Roma, osîndă urmată de mărturisirea și supunerea episcopului.

Dar dela 1889 pînă acum cît s'a schimbat cursul lucrurilor! Ideile osîndite atunci și pentru care Episcopul Bonomelli a trebuit să sufere și să facă amendă onorabilă în fața credincioșilor săi, azi au ajuns monetă curentă și au fost adoptate drept soluțiune necesară a unei chestiuni spinoase. Pe cînd sub Leon XIII chestiunea aceasta eră văzută și dezlegată din punctul de vedere al intransigenței celei mai înverșunate, sub Piu X ea e văzută sub altă lumină și soluțiunea Episcopului Bonomelli dela 1889 azi e soluțiunea oficială! Ce bine înțelegea și ce vedere limpede avea Episcopul Cremonei, și ce mîngăiere trebuie să simtă acuma, cînd vede că mersul lucrurilor i-a dat dreptate și că toți au ajuns la convingerile sale, *odinioară puse la index!*

Bucuria simțită și-o și arată într'o carte pastorală publicată de curînd și care a și atras atențiunea asupra ei și a făcut mult zgomot, atît în Italia, cît și în străinătate.

IV.

Episcopii catolici au obiceiul că, în apropierea Postului Mare publică cărți pastorale, în care ei tratează cele mai actuale chestiuni, precum *presa păgubitoare, asociațiunile creștine, erorile cugetării moderne*, etc. Cînd vine epoca Postului Mare, toate revistele bisericesti sînt pline, la rubrica bibliografică, cu titluri de cărți pastorale. Firește, multe trec neobservate.

Tot așa a scris și Episcopul Bonomelli. Ale lui însă au fost totdeauna observate, pentru competența cu care totdeauna a scris și a tratat chestiunile. Și fiindcă el totdeauna a adus o notă nouă, originală, o cugetare serioasă, și nu numai bana-

lități, s'au făcut discuțiuni asupra ideilor emise de el în unele epistole pastorale. Uneori și-a atras ocară catolicilor intransigenți, ba chiar și dezaprobarea Vaticanului pentru pastorală din 1906, intitulată **Biserică liberă în Stat liber** (*Libera Chiesa in libero Stato*), în care scria despre separațiunea dintre Biserică și Stat în Franța și se pronunța pentru separațiune. Această pastorală a fost tradusă și în nemțește.

Alte pastorale au trezit discuțiuni înfocate și dacă n'au ajuns pînă la osîndire din partea Vaticanului, i-au atras însă cuvinte aspre dela alți fanatici.

Și anul acesta va'orosul episcop al Cremoniei și-a publicat pastorală sa. A scris despre *clericali și anticlericali*. De data aceasta însă se află la largul lui și fără temere de dezaprobare din partea autorității, fiindcă trată despre rolul credinciosului catolic în Statul italian, adecă tocmai despre chestiunea care în 1889 îi atrăsese dezaprobarea, care acum însă eră văzută altfel și căpătase însași soluțiunea dorită de el.

Deci el revine asupra chestiunii de atunci, constatînd că starea de fapt acum e schimbată, și anume așa cum cu zeci de ani mai înainte arată în cartea condamnată.

Se înțelege că tocmai progresul acesta și venirea la ideile lui l-au încurajat să scrie tema din anul acesta, temă care în alte împrejurări nu se putea trată fără pericol.

În pastorală din anul acesta Episcopul Bonomelli arată schimbările prin care a trecut politica religioasă în Italia și constată că azi ea e pe cale de transformare și că-și părăsește vechile formule. «Lăsînd la o parte, zice el, chestiunea romană și putearea temporală, ea aspiră să între în curentul vieții publice». Spunînd acestea, Episcopul Bonomelli face aluziune directă la manifestațiunea politică a catolicilor în Milan, cu care ocaziune a vorbit Arhiepiscopul Rossi în Noemvrie trecut, și unde mulți episcopi și laici autorizați au susținut o dezlegare a raporturilor dintre Vatican și regatul Italiei pe altă cale decît aceea a puterii temporale pretinse de papă.

Deci pastorală lui din anul acesta e în legătură cu schimbarea petrecută în politica bisericească din Italia, ba încă e și motivul pentru care a tratat el tocmai această chestiune.

După păreriie episcopului, politica bisericească nu e tot una cu însași activitatea creștină a Bisericii. De aceea, în pastorală lui, el face bine deosebire între *clericalism* și *catolicism*. Clericalismul e mai mult catolicismul sub aspectul politic și care mai adeseori face politică, cu tot cortegiul ei de bănuială, ură și dușmănie decît operă bisericească. Acesta e cel care a adus mult rău Bisericii catolice, fiindcă sînt clericali care au numai

acțiunea politică și nimic din catolicism, adică nimic din elementul creștin al catolicismului. Drept culme, există clericali necredincioși.

Partea urită în catolicism e mai cu seamă clericalismul. Pretențiunile Vaticanului de a avea o posesiune pămîntescă sînt izvorîte și susținute nu de partea creștinească a catolicismului, ci de cea clericală, adică de direcțiunea politică care de multe ori nici nu vrea să știe de creștinismul propriu zis.

Episcopul Bonomelli deosebește trei specii de clericalism: *clericalismul politic* sau clericalismul propriu zis, de care am și vorbit pînă acum, *clericalismul religios* și *clericalismul integral sau intransigent*.

Pentru Episcopul Bonomelli, clericalismul religios e însuși catolicismul în acțiune. Intru cît credincioșii catolici cu preoții lor vor să aibă o activitate socială și să facă pe oameni să simtă că prin credința creștină societatea se poate îmbunătăți și să îmbunătățește de fapt, întru cît, deci, ei vor să influențeze viața societății prin operele izvorîte din credința lor, îndeplinesc o acțiune religioasă, și aceasta e clericalismul religios.

Pe acesta toată lumea îl vrea, fiindcă oricine simte că are a face cu o contribuțiune de virtute la viața tulbure pe care o duce societatea. Orideunde vine îmbunătățirea, să vie. Ea e bună și bine primită, din orice parte va veni, deci și dela catolicism. Aplicarea creștinismului la viață e tot ce trebuie lumii, și ca să pomenim de una din manifestările mai nouă ale lui, vom aminti de acea descrisă mai nainte sub această rubrică și tot în această revistă, sub numele de *Sillon* și de activitatea *sillonistilor*. Cei grupați sub această numire nu făceau altceva decît operă socială creștină, o înnoire a vieții omului prin credința lui religioasă.

Clericalismul politic e altceva. El nu are permanența de program a clericalismului religios, care-și scoate activitatea din eternitatea Evangheliei, ci se schimbă cu vremea. El e în serviciul unui partid și alcătuiește un partid, în luptă cu alte partide. Se luptă și combat nu pe adversarii creștinismului, ci pe cei care nu au aceleași vederi politice ca ei. Combat chiar pe ceice sînt mai buni creștini decît ei. Astfel a fost cazul *Sillon*-ului pe care l-a mîncat clericalismul politic.

Acest clericalism politic a compromis catolicismul, și din cauza lui a avut de suferit și Episcopul Bonomelli. Căci ori de cîteori cineva grăia în numele creștinismului și lovea în lipsa de creștinism a clericalismului, lipsă care foarte bine se observă la organele clericale din Franca (*Action française, Univers* etc.), avea de suferit din cauza acestui clericalism. Și în Vatican acest

clericalism erà puternic reprezentat. Sub Leon XIII și Cardinalul Rampolla el a bîntuit cu furie. Pretențiunile politice ale catolicismului au fost susținute prin clericalismul politic.

Lumea are scîrbă nu de creștinism, pe care îl respectă, cînd e bine și sincer reprezentat, ci de clericalism, care e un sistem politic ca oricare altul.

Episcopul Bonomelli spune că, întîlnindu-se odată cu unul din cei mai eminenți oameni politici italieni, care rînd pe rînd a fost deputat și senator, acesta i-a spus: «Vedeți, sînt numeroși, mai numeroși decît credeți, senatorii și deputații care se mărturisesc credincioși și catolici sinceri, dar nu veți găsi cinci care să consimtă a fi numiți clericali, și pot să vă asigur că și eu resping acest epitet». Și adaugă episcopul că acel care vorbea astfel erà un bărbat de înaltă cultură și catolic convins.

Cu alte cuvînte, vor oamenii religioase, nu vor însă politică sub etichetă religioasă. Nu vor sub numele religiei lucruri care nu sînt religioase, ci au tot caracterul de patimă, orbire și mîrginire omenească.

De acest clericalism au suferit Țările catolice și parte din programul lui erà chestiunea puterii pămîntești a papii.

Partidul catolic scoțînd din program acest punct, se ușurează de o mare greutate și poate intra liber în viața politică. El se apropie mai mult de forma clericalismului religios, adică de urmărirea programului creștin și realizarea lui în viața poporului. Căci, după cum erau lucrurile mai nainte, pentru catolicii din Italia se potrivea cuvîntul cardinalului Manning: «Nenorocite popoarele la care sentimentul național se găsește în dezacord cu sentimentul religios». În adevăr, să fii pe de o parte patriot, iar pe de altă parte să ai în programul tău scoaterea unei bucăți de teritoriu de sub suveranitatea Statului, era un lucru greu de împăcat.

Episcopul Bonomelli salută cu bucurie această ușurare și armonie stabilită acum în cugetul catolicului italian, cînd el poate fi și italian și catolic. Aspirațiunile naționale și patriotice pot merge în paralel cu credința religioasă, ceiace a fost totdeauna marele dor al Episcopului Bonomelli, pentru care a avut însă să străbată prin multe amaruri. Noi asistăm chiar la un eveniment pe care episcopul de Cremona, calculînd cum erau lucrurile cu puțin mai nainte, nici n'ar fi îndrăznit să-l spere: catolicii italieni au devenit supușii cei mai leali și mai drepți ai casei de Savoia.

Ajungînd lucrurile pînă la acest pas plăcut pentru Episcopul Bonomelli, el scrie acum liber, așa cum în inima lui de mult erau gîndurile, dar cum nu putea să le scrie, din cauza clerica-

lismului intransigent. In pastorală sa, el arată cum trebuie să fie programul noului partid:

«Noi, catolicii, zice el, primim viața modernă în tot ceea ce are ea bun și în tot ce nu e protivnic credinței noastre. In opozițiune însă cu programele negative ale partidelor vrăjmașe, noi voim să afirmăm în viața noastră publică principiile de dreptate, libertate, ordine și solidaritate care sînt emanațiunea naturală a sentimentului religios. Noi primim toate formele progresului intelectual, moral, economic și social, dar voim ca acest progres să fie creștin, să fie o afirmațiune, și nu o negațiune a spiritului din care a eșit civilizațiunea europeană de azi.»

Și în altă parte:

«Noi nu cerem nici privilegii nici favoruri; noi nu cerem decît un lucru: libertatea.»

Și citează aci versul din Dante:

Libertà vo cercando ch'è si cara.
Stăruitor caut scumpa libertate.

Tocmai așa vorbeau acum vreo 50 de ani marii catolici liberali francezi Lacordaire și Montalembert. Atît de tîrziu se aude iarăși cuvîntul lor prin scrisul eminentului episcop din provincia Lombardiei.

Evenimentele au făcut ca el să poată vorbi și să-și spuie gîndurile care zăceau ascunse în păturile cele mai adînci ale inimii. Acum cîteva luni numai și n'ar fi fost cu putință să poată vorbi astfel. Autoritatea bisericească ar fi intervenit energic. După cele petrecute însă, cuvîntul episcopului din Cremona pare acum o binecuvîntare peste toate.

Fără îndoială, nu trebuie să credem că tot ce scrie Episcopul Bonomelli în ultima sa pastorală place sau e în ideile Vaticanului. Nu, pentru că toți ceice, fie episcopi, preoți sau laici, au apărut pe arena vieții publice italiene, cu ocaziunea ultimelor evenimente, au lucrat din punctul de vedere național și patriotic și după situațiunea lor de organe aflătoare în cuprinsul unei țări și al unui popor. Papalitatea însă e mai mult decît atîta. Ea e putere internațională, peste toți, și de aceea nu ia lucrurile numai din punctul de vedere al unei singure națiuni.

Aceasta face că ea nu poate privi cu ochi prea veseli toate manifestările acestea. Dar e nevoită să le lase libere, pentru că, așa cum se aflau lucrurile, nu le mai putea opri. Vaticanul a fost silit de curent să lase slobod zăgăzul, și așa a intrat să viesliască pe curentul deschis și Episcopul Bonomelli.

Clipa venită pentru el e o clipă istorică, fericită, și de aceea merită menționată.

Arhim. *Scriban*.

F. Thomas.

CHESTIUNI VITALE.

XVI.

Probabil sau sigur?

Dacă celce se îndoește ar îndrăzni să meargă până la capătul îndoelilor lui, ar fi silit să creadă.

***

Toată lumea cunoaște pagina aceea celebră din *Cugetările* lui Pascal, unde marele filozof caută să-și câștige adversarul la credință, punându-l să facă prinsoare pentru adevărurile religioase: să presupunem, zice el, că adevărurile acestea nu sunt decât iluzii; atunci sigur că n'am avea de pierdut mare lucru. Dacă sunt adevărate, dimpotrivă, avem să câștigăm totul. Argumentul poate părea prea utilitarist, însă pentru unele spirite are mare valoare, mai ales când Pascal la sfârșitul argumentării lui, demonstrează că în fond totul se reduce la o chestiune morală. Cei mai mulți credincioși sunt așa din pricina păcatelor lor. Dacă ar renunța sincer la ele, nouă zecimi din îndoelile lor ar dispărea. În definitiv, balanța se va pleca totdeauna de partea voinței.

În această ultimă *chestiune vitală*, aș vrea să întrebuintez un argument care nu e fără analogie cu al lui Pascal... și cu tactica de războiu. Mi-se pare că sunt două feluri de a purta războiu: putem proceda prin defensivă, respingând pe adversar ori de câteori se apropie; prin ofensivă, prevenindu-i atacurile sau prin combinarea ofensivei cu defensivă, ascunzând sub pretextul de apărare un atac cu atât mai grozav cu cât e mai indirect.

Capitulul acesta va avea deci trei părți: În prima mă voi încerca să dovedesc că sunt mai multe probabilități decât se crede de partea credinței decât de partea negării și că a crede nu e chiar absurd de tot.

În partea a II-a mă voi silii să arăt că e absurd să nu credem, deoarece necredința ne duce la dileme din care nu putem ieși, dileme care sunt niște imposibilități.

La sfârșit voi apăla la tribunalul suprem al conștiinței, la imperativul categoric, pe care numai credința îl poate justifica. Dacă omul respinge autoritatea aceasta, o face fiindcă preferă răul în locul binelui și ca urmare caută să înlătore un martor care-l jighește.

Vom purta un războiu deci, însă un războiu bun, fiindcă adversarul nostru e un cetitor iubit și scopul nostru e să-l smulgem din ghiarele morții aducându-l la credință, și prin asta la viață.

Ca să începem, afirm că realitatea obiectelor credinței e mult mai probabilă ca nimicnicia lor; prin urmare nu e absurd să credem. Ne aflăm în fața universului și, în universul acesta ne aflăm în fața sistemului solar și a planetei noastre. Aceasta din urmă deși e un punct imperceptibil în spațiu, trebuie să aibă însă o origină. Și din trei una: ori a existat în totdeauna, neavând niciun început, cu toate fazele de dezvoltare, pe care le putem constata, ori s'a făcut singură, fiind rezultatul întâmplării și a unei succesiuni de lovituri de deget mai mult sau mai puțin fericite; ori în fine provine dintr'o cauză primă, înțeleaptă, puternică și inteligentă, pe care credința o numește Dumnezeu. Care din cele trei alternative pare a fi cea mai probabilă? Nu cea din urmă, a credinței? Prin urmare, probabil că Dumnezeu există.

Dumnezeul acesta poate fi bun sau rău, milos sau crud, sfânt sau pervers. Cetitorul sincer și imparțial va hotărî ușor că probabilitatea e de partea bunătății, milii și sfințeniei, cu toate aparențele contrare, dacă cel puțin ascultă glasul lăuntric al conștiinței.

Iată însă că fapăturile superioare care există pe planeta noastră, oamenii, cad în rău și târăsc cu ei în suferință și în desordine o mulțime de alte ființe: ce se va întâmpla probabil? Ori că Dumnezeu înțelept, milos și sfânt îi va lăsa să meargă pe calea greșită, cum vor ei, îi va lăsa să se cufunde din ce în ce mai mult în păcat și suferință, fără să se mai îngrijească de ei, ascultând cu indiferență strigătele lor de desnădejde; ori, că, dimpotrivă mișcat de o mare compătimire, fiindcă e bun, milos și sfânt, va interveni direct spre a da mâna fapturii pierdute, cum ar întinde un tată fiului său căzut în fundul unei prăpăstii. Probabil ca să nu zicem sigur că Dumnezeu va face ca și tatăl acesta. Deasemenea, când prin credință credem că Dumnezeu a intervenit în Isus Hristos spre a mântui pe cei păcătoși, credința noastră n'are nimic absurd ci dimpotrivă are un caracter de probabilitate pe care nu-l are necredința.

Isus Hristos intervine în lume fiind trimis de Dumnezeu. Dacă vrea să fie un mijlocitor și să împace creatura cu Creatorul ei va putea, ori să fie părtaș în acelaș timp și naturii lui Dumnezeu și naturii omului, să fie și om și Dumnezeu ori să fie una din ele. Cu toate greutățile pe care le prezintă prima alternativă totuș ea pare cea mai probabilă pentru oricine se pătrunde bine de rolul de mijlocitor pe care l-a împlinit Hristos pe pământ.

Iarăș, dacă Isus e reprezentantul unui Dumnezeu sfânt și bun, e mult mai probabil că și Hristos la rândul lui se va arăta

oamenilor mai degrabă ca o ființă bună și sfântă, decât crudă și păcătoasă.

Spre a-și săvârși opera dumnezească, își va alege una din următoarele două metode: ori va întrebuiți forța și va aduce omenirea la ascultare prin constrângere, căutând să subjuge pe cei revoltați reducându-i la neputință și în acest scop va dispune de o mare putere materială, de o armată nebiruită, de care se va servi ca să cucerească lumea. Ori dimpotrivă, înțelegând că răul e mai întâiu interior și că, de altă parte libertatea omului e o realitate, va ataca răul în rădăcina lui ascunsă, inima, respectându-i libertatea aceasta. Tocmai asta a făcut-o și Hristos după Evanghelii, în învățăturile și în sacrificiul lui de pe cruce. Lucrul acesta eră ușor de prevăzut, deoarece metoda II-a e mult mai probabilă ca cea dintâiu: nu-i absurd prin urmare să credem tot ce ne spune Evanghelia asupra acestui punct.

Odată săvârșită opera lui pe pământ, e probabil oare că trimisul lui Dumnezeu se va întoarce în cer uitând de opera aceasta, și fără a se mai îngriji de generațiile omenești care se vor succeda pe pământ? Nu e oare mult mai probabil că va termina ceea ce a început? Nu-i trebuie lui o putere suficientă spre a-și ajunge scopul acesta? Și aici Evanghelia ne dă ipoteza cea mai admisibilă vorbindu-ne de o continuare a operii lui Hristos prin acțiunea Duhului sfânt care aduce cu timpul omenirea la ascultarea de Mântuitorul și la săvârșirea binelui în ordine și sfințenie. Probabilitatea, în punctul acesta ca și în cele precedente, e deci de partea credinței, și cel care crede nu e desigur mai absurd ca cel care nu crede: vom vedea îndată că absurditatea e să nu credem.

Până atunci, spre a încheia această primă parte, pe care am numit-o parte defensivă, vom spune că omul care crede probabil că e mai aproape de adevăr ca cel care nu crede. Credința lui îl face să întrezărească perspective minunate. El are drept să fie optimist deoarece dacă vine dela un Dumnezeu care-l iubește și dacă Dumnezeul acesta a făcut totul spre a-l aduce la el când s'a rătăcit, poate fi sigur că viața lui are un scop mareț și că, spre a ajunge scopul acesta, trebuie să se încreadă în Dumnezeul milelor care-l învăluște din toate părțile cu grația lui. Credința nu trebuie respinsă fără motive puternice, deoarece ea îl face să întrezărească vârful cel mai schinteietor, și-i făgăduiește deplina potolire a setei lui de fericire, iubire, lumină și viață. Cel care crede, deacum încolo își poate da la o parte toate vâlurile și, ridicat de curentul atotputernic al dragostei dumnezeiești, se poate lăsa târit spre ținuturile încântătoare întrezărite în visurile lui. Să-și potrivească numai glasul după glasul acelor mulțimi de cre-

aturi care laudă pe Creator: cu pasărea pe rămurea sau serafimul pe tron, poate laudă pe cel care a făcut cerul atât de albastru și vieța atât de frumoasă. Cum să nu cânti pe pământ când vieța pământescă e aurora unei zile mărețe care nu va avea sfârșit?

Dar să lăsăm vârfurile și să ne coborim pe șes la scepticul care nu ne-a putut urmă. Presupun că celece preced, fără a-l convinge în totul, l-au zguduit oarecum. Să încercăm acum să-i arătăm o notă nouă, mai convingătoare, dacă se poate, și pentru asta să trecem în ofensivă, atacându-l direct. Aș vrea să-i arăt că pozițiunea pe care a luat-o n'o poate ține, dacă se gândește puțin și trage toate urmările logice din cugetările lui. Incep cu ce am terminat adineaori, cu Isus Hristos.

Necredinciosul nu crede că Isus Hristos e ceea ce spun Evangheliile și credincioșii că e, ci e un simplu om, mai puternic și mai ales, mai bun ca oricare altul, pe care l-au apoteozat discipolii. În imaginația lor, ei au făurit un tip care n'a trăit niciodată: ce vrei, erau orientali, adecă oameni care descriu în colori vii, poeți admirabil înzestrați, care și-au idealizat eroul tocmai cum divinizau cei vechi pe oamenii lor mari și sfârșiau prin a face din ei niște zei.

Insă, puneți mâna pe conștiință și spuneți, se poate oare ca un grup de oameni, majoritatea fără cultură — mulți erau pescari — să fi putut creă un asemenea tip și încă așa de complet, cum n'a inventat nici un Platon, un Aristotel, și niciunul din cei mai mari filozofi? Mai mult ar fi putut renunța ei la toate, ca să-l facă cunoscut lumii întregi? S'ar fi lăsat ei să fie persecutați pentru el, și încă persecutați în chipul cel mai crud și la urmă, tot pentru el, să sufere chinuri și chiar moartea? N'ar trebui atunci, cum spune Rousseau, ca inventatorul unui asemenea erou să fie mai mare decât eroul și n'am cădea în greutatea de zeceori mai mari? Eu afirm aici, iubite cetitor, că îți trebuie, ca să crezi așa ceva, o credință mult mai mare ca a credincioșilor.

Apoi, fără ca să fie nevoie să insist, te văd luând repede o altă atitudine; te retragi cu câțiva pași ca să te întărești în altă pozițiune: împreună cu mulți sceptici recunoști că apostolii n'au putut inventa un asemenea tip; Isus Hristos a existat și e ceva extraordinar și neînțeles, el însuș a afirmat că e fără păcat, desăvârșit de sfânt, Fiul lui Dumnezeu ca nimeni altul, întreținând legături unice cu Dumnezeu. Apostolii n'au făcut altceva decât să mărturisească ceea ce au văzut. Dar atunci, nici nu trebuie să explicăm aceste fapte curioase zicând că Isus Hristos s'a exaltat singur treptat-treptat, fără să-și dea totdeauna bine

seama, dus de entuziasmul lui și al mulțimii, și că a început să afirme lucruri pe cari le credeă adevărate, dar care nu erau așa? S'a înșelat singur cu bună credință sau poate inducând în eroare pe contemporanii lui, fără să dea mare importanță acestui fapt, din pricina scopului superior pe care-l urmăria. El a înțeles că pentru a-și exercita toată influența asupra oamenilor trebuia să adopte ideile lor, să intre în vederile lor, să se adapteze ideilor lor, pentruca să-i câștige pentru bine, alipindu-i de persoana lui.

În cazul acesta Isus Hristos ar fi: ori un orb, poate cel mai orb dintre toți, ori un înșelător. El însuș ar fi avut iluzii, sau ar fi târît cu voia lui pe oameni în eroare și minciună: cine nu vede că o asemenea afirmațiune e o imposibilitate, ca să nu zicem mai mult? Cum ar fi posibil ca cele mai bune opere care există pe pământ să aibă ca inițiator pe un orb sau pe un mincinos? Cum ar fi posibil ca oamenii istoriei cei mai devotați în slujba binelui și care și-au dedicat vieța în serviciul altora uitându-se pe ei înșiși, să fi fost obiectul unei asemenea mistificări? Căci a susține o asemenea teză înseamnă a susține că civilizația creștină cu minunățiile și superioritatea ei necontestată față de toate celelalte, provine dintr'o iluzie sau amăgire: nu înseamnă asta a susține o teză absurdă?

Cum vezi, iubite cetitor, trebuie să recunoști că trebuie să faci un pas mai departe, și să mărturisești sincer că nu ești sigur dacă a existat Isus Hristos: El trebuie să fie un personajiu legendar fără nici o realitate. Atunci însă, încă odată, cum se explică existența Evangheliilor cu povestirile sublime pe care le cuprind? Cum se explică existența nu mai puțin reală a acelor biserici creștine care poartă numele lui și care în curând vor acoperi întreg pământul? Cum se explică civilizația aceasta de care beneficiazi tu însuși, și fără care nici n'ai existat poate? Fără să-ți dai bine seama, tu trăiești numai datorită lui Isus Hristos; Isus Hristos e cel care ți-a cucerit drepturile, libertatea și chiar libertatea de a-l nega. Nu înțelegi că negându-i existența, afirmi o absurditate, care nu se poate susține în fața unui om inteligent?

Apoi dacă ștergem pe Isus Hristos din istorie, suntem gata să ne mai dăm înapoi cu un pas și să negăm pur și simplu intervenirea lui Dumnezeu în istoria omenirii, Isus Hristos meritând mai mult ca oricare altul titlul de trimis al lui Dumnezeu prin sfințenia și sublimele lui învățături. În acest caz Dumnezeu n'a intervenit în mijlocul desordinii universale în care suntem cufundați. A putut auzi de mii de ani strigătele din ce în mai numeroase ale oamenilor aflați în primejdie. A putut privi și asta în fiecare zi, dela înălțimea ceriului său, unde sigur că se bucură de o fericire desăvârșită, suferințele făpturilor sale; le-a

văzut chinându-se în durere, înainte ca moartea să le fi smuls pe neașteptate. Soarele lui a răsărit în fiecare dimineață spre a lumina acest spectacol lugubru, spre a permite Invățătorului să se sature de asemenea grozăvii! Și El cel sfânt, bun, milostiv, înțelept și puternic nesimțind nimic sau nevrând să simtă nimic, a rămas nesimțitor, fără să vină în ajutorul fiilor săi, care totuș nu-i ceruseră să se nască și-l rugau să aibă milă de ei și să le întindă mâna! Nu înțelegi însă că asta e și grozav și absurd?

Dacă ți-s'ar povesti asemenea lucruri despre un părinte pământesc, te-ai indigna și ai cere cu drept cuvânt ca un asemenea monstru să fie aspru pedepsit, și tu îndrăznești să pui asemenea infamii pe seama lui Dumnezeu! Indrăznești să spui că ceeace abiă ar putea face un om degradat, Dumnezeu a făcut și face zilnic, și asta timp de mai multe veacuri? Sunt sigur că nu te-ai gândit niciodată la urmările negărilor tale și că în fond nu spui ceeace cugeți. Gândește-te deci și vei ajunge, sunt sigur, la una din alternativele următoare: ori Dumnezeu a intervenit în Isus Hristos ca să ajute omenirea și s'o scoată din prăpastie, ori El nu e decât o forță oarbă, inconștientă, o putere creatoare care, după ce și-a împlinit opera, s'a retras, unde nu se știe, fără a avea vreunul din caracterele Provedinței. Inșă cum adineaori negai intervenția dumnezească în Hristos, iată-te redus la alternativa II-a: Dumnezeul tău e o forță colosală, care creează fără să știe pentruce, care uită ceeace a creat, fără inimă, fără iubire. Afară numai de cazul când această forță treptat-treptat ia conștiință de sine pe măsură ce veacurile se scurg, după cum afirmă Renan, care credeă că Dumnezeu nu există ci se face; pentru marele scriitor fancez, Dumnezeu e capătul evoluției și e pe cale de formațiune. Când făpturile inteligente își vor fi ajuns deplina desvoltare și Dumnezeu va fi gata.

Drept vorbind, dacă așa e Dumnezeu, eu cred că omul are mai mare valoare ca el. Cel puțin omul are inimă, e simțitor, nu poate vedeă pe aproapele lui suferind fără a fi mișcat. Cu tot egoismul lui natural, în el e totuș ceva care vibrează. A spune însă că Dumnezeu e mai prejos ca omul rău, nu-i asta o absurditate și o imposibilitate? Atunci mai bine mergem până la capăt și concludem lămurit că Dumnezeu nu există. Așa fac spiritele logice care știu să tragă din premisele lor toate urmările pe care acelea le cuprind.

Ajunși aici au găsit ele oare, în decursul acestor negări, o pozițiune lămurită și rațională? Pot pune ele piciorul pe un teren solid? Niciodată! Căci, dacă Dumnezeu nu există, universul a trebuit să se facă singur, e produsul întâmplării. Întâmplarea a formulat și stabilit aceste legi admirabile pe care le descoperă

savanții prin geniul lor: întâmplarea a calculat, de pildă, mersul astrelor în așa chip încât peste o mie de ani putem prevedea ora, minuta, secunda unei eclipse sau apariția unei comete. La origina lucrurilor, nu mai întrezărim decât o gaură neagră, o prăpastie nepătrunsă. La sfârșitul lor prăpastia aceasta va apărea iarăși și ne va înghiți, căci dacă la punctul de plecare n'a fost o cauză primă, nici un plan conceput de mai înainte, nu va fi nici un punct de sosire, nici un scop de atins la capătul drumului. Nu venim de nicăiri și nu mergem nicăiri. Ne precede și ne așteaptă neantul. Suntem suspendați între două prăpăstii deschise, deopotrivă de grozave.

Și atunci înțeleg de ce cugetătorul ajunge la cel mai negru pesimism, căci nimic nu-i garantează că nu e victima unui joc crud și că dintr'o clipă într'alta nu e sfârșită de angrenajul în care e prins. Cugetarea ne mai având niciun sprijin, nu mai poate fi sigur de nimic. Știința devine imposibilă din punct de vedere logic. Fiindcă de ce aceea ce e adevărat într'o zi și într'un loc determinat ar fi adevărat și mâine și în alt loc? Dacă totul e efectul *întâmplării*, ce dovadă avem de stabilitatea legilor naturii? De ce nu s'ar transformă și ele treptat-treptat, după legea universală a dezvoltării continue?

Dacă știința e imposibilă, morala e și ea imposibilă: dacă nu venim din nimic și dacă viața noastră n'are niciun scop, dacă suntem pe pământ jucăriile unei mistificări grozave, de ce să ne stăpânim instinctele și pasiunile? Să le dăm deci frâu liber. Să profităm de cei câțiva ani de existență pe care ni i-a dat întâmplarea. Să nu ne impunem bariere jignitoare, ascultând de preceptele morale care în definitiv nu sunt decât prejudecii învechite. Să mâncăm și să bem, căci mâne vom muri! Așa fac azi, așa au făcut în toate timpurile o mulțime de oameni, care privind obiectele credinței ca absurdități, au distrus tot ce eră de natură să le înfrâneze pasiunile. Nimic mai simplu spre a-și împacă conștiința, decât de a declara ca absurde poruncile pe care le dă.

În ceea ce privește punctul de vedere religios propriu zis, un spirit logic va ajunge să părăsească tot ce e ceremonie religioasă, cult, rugăciune etc. La ce să pătrăm niște obiceiuri care nu sunt decât minciuni? Atunci însă va riscă foarte mult să facă experiența pe care a făcut-o un țaran mai mult sau mai puțin materialist, pe care l-a întâlnit într'o zi vestitul predicator Spurgeon. Vorbind cu el, Spurgeon îl întrebă dacă se roagă: Eu? Nici-odată! răspunse țaranul. La ce să mă rog? Nu Dumnezeu m'a făcut să izbutesc ci lucrul meu. — Intr'adevăr! zise pastorul. În cazul acesta vrei să facem o prinsoare? Ține o piesă de 5 lei.

Dacă te obligi că n'ai să te rogi niciodată, ia-o și ține-o la d-ta. — Bine, zise celalalt. Nimic nu e mai ușor. N'am decât să continuu a trăi ca și pân'acum. Iată însă că țăranul rămânând singur, începe să se gândească la ce a făcut, începe să se turbure și își zise: Să nu mă rog niciodată?... N'am făgăduit oare prea mult? Și dacă voiu da de greutate, o mică rugăciune n'ar face rău. Și dacă oiu cădea greu bolnav mi-ar veni greu să nu mă rog deloc. Și apoi e moartea: A! moartea! De departe adesea am ris de ea. De multeori mi-am zis că după moarte totul s'a sfârșit. O! sigur cred că e adevărat... și totuș în momentul acela solemn, unic în viață, când trebuie să zici adio tuturor acelor pe care ia-i iubit, ca să mergi nu știi unde, fie chiar în pământ, o mică rugăciune n'ar face rău, chiar dacă ți-ar aduce numai puțină liniște. Judecând astfel, țăranul căută totuș să reacționeze împotriva impresiunilor lui: Haide, își zise el, doar nu ești femeie. N'o să devii superstițios acum, dupăce ai fost atât de viteaz până aci. Apoi, vârind mâna în buzunar zise: tot e ceva. Poți da pe un ban o rugăciune. Totuș nu eră atât de sigur și cu tot aerul lui de sceptic, seara, intrând în casă, fu foarte mișcat. Soția îi observă încurcătura și îl întrebă, însă nu putu afla nimic. În loc de răspuns primii câteva vorbe care-i astupară gura.

Zilele trecură și spiritul țăranului nu se liniști. Invoiala i-se părea o greșală grea, iar cei 5 lei îl apăsau greu. Nu îndrăzniă însă să se folosească de ei. A! cât ar fi vrut de mult să se scape de ei.

Spurgeon, de altă parte, își cunoștea omul. El contă pe conștiința lui spre a săvârși cecece doar începuse. Apoi peste câteva săptămâni, venind să țină o întrunire religioasă într'o casă lângă care locuia țăranul, nădăduia să-l vadă venind. Așteptarea nu-i fu în zadar. Auditorii se strânseseră și imediat văzû că intră și omul cel cu 5 lei. Eră timid și abătut. Se așeză în fundul sălii, și Spurgeon începû. Luase ca text: «Ce va folosi omului de ar dobândi lumea întreagă și sufletul își va pierde? sau ce va da omul în schimb pentru sufletul său?» Și în cuvântarea lui zise între altele: «Sunt oameni care țin atât de mult la bani încât sunt gata să-și vândă sufletul pe o piesă de 5 lei». Cuvintele acestea biruiră pe țăran: la sfârșitul întrunirii veni în grabă lângă vestitul predicator ca să-i dea cei 5 lei și să-și retragă cuvântul dat. Ideea că trebuia să trăiască și să moară fără a se ruga îi devenise cu totul chinuitoare.

Dacă scepticii și batjocoritorii noștri s'ar pune în fața realității, și dacă, dupăce au aruncat câte o înțepătură Evangheliei, ar ști să tragă urmările logice din discursurile lor și să le pună apoi în practică sunt convins că n'ar mai îndrăzni să vorbească

cum vorbesc. Iute zici: Nu e Dumnezeu! Isus Hristos n'a existat! După moarte, totul e mort! — Inșă dacă cel care vorbește astfel ar vorbi serios și și-ar da seama de ce spune, s'ar retrage speriat în fața prăpastiei pe care ar întrezări-o și de care parcă nici habar n'are.

În această privință faimosul romancier Pierre Loti, e un om interesant de studiat. El după ce a răspins foarte ușor pe Hristos și Evanghelia lui, observă acum în ce prăpastie l-a aruncat negarea aceasta. Ca să ne convingem trebuie să cetim unul din ultimele lui volume intitulat *Ierusalimul*, spre a vedea pe un om care ar vrea să creadă și nu mai poate. El vizitează orașul sfânt cu scopul de ași regăsi credința, și cum, pentru el credința constă numai în presiuni și emoții, cum de altă parte niciodată nu s'a pus, prin conștiință și voință, în fața Mântuitorului, pe măsură ce înaintează, observă că pământul pe care merge e amenințat pe de desupt, simte că dintr'o clipă în alta, va fi târît în mormânt. În fiecare clipă vorbește de moarte, care-l înspăimântă, căci dacă Hristos lipsește, totul lipsește cu el, cu tot talentul și cu toate succesele lui literare: «Fără cruce scrie el, și fără făgăduiala aceasta care luminează lumea, toate sunt doar frământare deșartă în noapte, mișcare de larve în drum spre moarte ... O! cine va pătrunde neliniștea mea fără margini, în orele de reculegere, seara și în orele de limpezime neîntinată, dimineața!... Ceva din nădejtile strămoșești subsistă încă în adâncul meu însumi, fiindcă în fața zădărniceii ultimilor mele rugăciuni simt aici, sub o formă nouă și mai decisivă, sentimentul morții... Și nu se poate înlocui prin nimic Hristos, când ai trăit odată prin el, — fiindcă niciodată, chiar în epocile cele mai întunecate din tinereța mea, niciodată în oboselile supreme, niciodată în groapa despărțirilor sau înmormântărilor, n'am cunoscut ca azi spaima aceasta în fața golului nediscutat, absolut și veșnic... Unii dintre noi ne aflăm într'o neliniște chiar de acum, unii suntem pe marginea găurii negre în care totul trebuie să putrezească, și vedem încă, într'o depărtare foarte mare, planând deasupra tuturor părților inadmisibile ale religiunilor omenești, iertarea aceea pe care a adus-o Isus, mângâierea aceea în revederea cerească... O! n'a fost decât atât. Tot restul, gol și neant... Atunci, din prăpastia noastră, continuă să se urce spre celce odinioară se numia răscumpărător, un val de adorare tristă... O! Betleeme! În jurul acestui nume e și acum atâta magie încât ochii ni-se acoper... Imi opresc calul ca să rămân înapoi, fiindcă plâng, privind spre apariția aceasta neașteptată. Privită din adâncul văgăunii noastre umbrite, pe munții aceia în formă de nori, ea: ne atrage ca o patrie supremă... Lacrimi neașteptate curg suverane și fără vreo rezistență posibilă. Ne-

spus de triste dar foarte dulci: ele sunt ultima rugăciune, ce nu se mai poate exprima, ultima adorare de amintire, la picioarele Mângâietorului pierdut...»

Autorul afirmă că a scris cartea aceasta cu multă sinceritate. Eu vreau să-l cred. Oricum ar fi, tu iubite cetitor, vezi că aveam dreptate adineaori; ciudat când îți spuneam că fără credință vieața aceasta stă pe marginea unei prăpăstii în fundul căreia omul e aruncat vrând nevrând. E seara unei zile călduroase, care precede o noapte neagră fără sfârșit. Pe când prin credință, prăpastia se transformă într'un vârf luminos, și seara într'o auroră, aurora unei zile veșnic luminoase.

Nu pot pune condeiul jos fără a mai face o ultimă și supremă sforțare spre a decide pe ceice s'ar mai îndoii. Știu, că sunt vieți foarte triste și misterioase, în care se înțelege că credința e grea, aș zice imposibilă, cel puțin dacă vrem să-i căutăm un sprijin exterior. Omul care se află într'o asemenea situațiune a avut de suferit atâtea, încât inteligența lui cu greu poate crede într'un Dumnezeu al dreptății și iubirii. Totul îi dovedește că Dumnezeu nu există. Cum putem admite ceea ce ar fi în contradicere directă cu ceea ce experimentează el în fiecare zi? Oricât de încercat ar fi omul acesta, eu cred că conștiința lui a trebuit să vorbească destul de tare, în multe ocazii, spre a-l face să creadă în Dumnezeu. Cum se poate explica, fără Dumnezeu, glasul acesta care se ridică din adâncimile ființei sale cu aceiaș autoritate suverană fără a-i permite să discute cu ea? căci a discută cu conștiința înseamnă a începe să n'o ascultăm. Glasul acesta care, după zile, seamănă cu zefirul ușor sau cu bubuitul tunetului, e totdeauna un stăpân absolut care vorbește. Vai celui care n'ascultă! Conștiința aceasta îl va face îndată să simtă o durere adâncă mult mai mare ca durerile fizice.

Afirm că fenomenul acesta al conștiinței nu se poate explica decât pentru cel care crede. Glasul acesta care poruncește ca un suveran, implică numai decât un Dumnezeu care are drept să poruncească, un Dumnezeu înțelept, drept, sfânt și bun, care se interesează de noi, cum se interesează un părinte de fii săi. Dacă se interesează de noi, trebuie să poată interveni în unele cazuri ca să ne aducă la calea cea bună, dacă ne-am rătăcit. Mai mult, dacă conștiința ne dă porunci din partea lui Dumnezeu, ea ne face să presimțim că Dumnezeul acesta trebuie să ne pună în stare să le împlinim, ne face să întrezărim un ideal de perfecțiune după care suspinăm. Și când idealul acesta apare înaintea noastră în persoana lui Isus Hristos, răspunde atât de bine la ceea ce ne așteptam încât îndoiala devine imposibilă și suntem siliți să ne plecăm înaintea lui, ca înaintea Trimisului lui Dumnezeu.

Odată prezentat conștiinței noastre, ea nu se mai poate depărta de El, dupăcum busola se întoarce mereu în aceeași direcțiune, cu toate clătinările contrare. Lucrul acesta merge chiar atât de departe încât, poruncile conștiinței corăspund așa de bine poruncilor lui Isus încât omul nu mai face distincțiune între autoritatea conștiinței și a lui Hristos. Înțelege că se află în fața unei singure autorități, care nu e alta decât a lui Dumnezeu. Deosemena, se supune lui Hristos cu aceeași încredere ca lui Dumnezeu. Il ia ca învățător și mântuitor în același timp.

Conștiința aceasta însă, dupăce a făcut pe credincios să găsească pe Dumnezeu întrupat în Hristos, îl aduce la următoarea concluzie îndoită: 1. ea îl face să creadă că lumea provine dintr'o cauză primă, care nu e alta decât voia unui Dumnezeu înțelept și bun;

2. Că el va ajunge un scop conceput mai dinainte de Dumnezeu. Lumea nu mai iese dintr'o prăpastie spre a merge în altă prăpastie, ea vine dela Dumnezeu, din iubirea lui, spre a se întoarce la același Dumnezeu al iubirii, căci conștiința nu se mulțamește cu ideea de Dumnezeu decât atunci când a ajuns la noțiunea unui Dumnezeu care iubește. Atunci universul își are rațiunea de a fi, când apare, după conștiință, ca o scenă vastă pe care trebuie să se arate și să apară în toată strălucirea lor, atributele lui Dumnezeu, rezumate în iubire și sfințenie.

La începutul acestui capitol am văzut că credinciosul, fără a cădea câtuș de puțin în absurd, ajungea la cel mai vesel optimism, în urmă scepticul par'că a ajuns prin concepții absurde, la cel mai negru pesimism. Dacă întrebăm conștiința nu-i curiosă că o vedem ajungând la o sinteză superioară. Intre pesimism și optimism? Ea ne arată pe om căzut din poziția lui înaltă, căzut în prăpastia păcatului, însă, grație lui Isus Hristos, putându-se urca cu atât mai sus cu cât căzuse mai jos: coroana pe care a perdut-o, o poate câștiga din nou, și, ca fiu adevărat al lui Dumnezeu, își poate lua locul în casa tatălui ceresc. Conștiința luminată de Evanghelie deci e împăcarea supremă a pesimismului celui mai negru cu optimismul cel mai mareș.

Iubite cetitor, nu știu dacă am izbutit să te conving. Poate că nu. În cazul acesta nu pot să-ți mai spun decât un lucru. Pasagiul lui Pascal privitor la prinsoarea de care vorbeam la început, se termină cu următoarea cugetare adâncă: dacă scepticul vrea să-și lase pasiunile, ușor va crede. Se pare că ăsta e argumentul suprem pe care-l semnalăm la început și cu care vreau să termin. Vrei să ajungi credincios? Lasă-ți raționamentele, ia hotărîrea sinceră de-a face binele ascultând de conștiință. Isus a zis: «Dacă cineva vrea să facă voia Tatălui meu, va cunoaște

dacă învățătura mea e dela Dumnezeu sau dacă eu vorbesc dela mine». Necredința e păcatul suprem, deoarece el conține pe toate celelalte: declară deci războiu păcatului sub toate formele lui, și mai ales egoismului și orgoliului, rădăcina tuturor relelor. Sme-rește-te, smerește-ți rațiunea, pe ea mândra, în fața lui Dumnezeu, începe a iubi ieșind din eul acesta în adâncul căruia te înăbuși, și nu vei întârziă să crezi în adevărul *Chestiunilor vitale*.

Dim. I. Cornilescu.

LUCRURI ȘTIUTE.

Onorat Public!

Aproape toți conferențiarii, cari ș'au dat concursul binevoitor, ca în despărțământul nostru al «Astrei» să se desfășoare o muncă mai intețită, ș'au luat subiectul din domeniul preocupățiunilor lor zilnice. Să-mi permiteți dar, ca și eu, la rândul meu, să urmez acestui obicei.

La aceasta mă îndeamnă două motive hotărîtoare.

Intâiu: Sunt slujitor la altarul Domnului și socot, că e datoria mea, ca în fața unui public ascultător alcătuit din creștini, să folosesc prilejul, a vorbi, după puteri, din domeniul religiunii.

A doua oară: Ziua de azi în viața bunilor creștini, cari țin cu sfințenie la orânduile bisericești, este hotarul despărțitor între zilele de bucurie trecătoare, ce s'au scurs dela nașterea Domnului până aci, și între zilele de contemplațiuni asupra dumnezeirii și asupra adevărilor divine, cari au ajuns biruitoare prin învierea lui Isus.

Ori cât de cunoscute sunt principiile religioase de credință în sânul Dvoastră și ori cât de nepotrivity¹ ar părea pentru unii o conferință de caracter bisericesc, totuș nu mă pot reține să nu tratez aci, chestii vechi și chestii noi cunoscute de lumea creștină. Deaceea Vă și rog să fiți îngăduitori față de modestele mele expuneri.

Cu toate că ne numim creștini, mărturisind aceleași credințe nestrămutate față de Creatorul lumii, totuș o aprofundare mai temeinică în criteriile religiunii, nu se face decât de ceice se ocupă mai intensiv cu știința teologică. Din această împrejurare nu odată creștini de situații înalte, în goana nebună după ambiții deșarte,

¹ Ba sunt potrivite și de dorit cât mai multe conferințe religioase. *N. B.*

— voină a se lepăda de orice răspundere morală pentru faptele lor, — bazați pe o educație superficială, cad în păcatul neiertător a nega existența lui Dumnezeu și divinitatea Mântuitorului.

Se accentuează mereu, că necredința își află germenele în științele profane, cari lucră contra religiunii, și multora le place a crede, că bărbații luminați ai omenimei au fost atești. Dar aceasta e o părere așa de greșită, încât după o mică ochire în istoria oamenilor celebri, cade dela sine. Căci, dupăcum zice marile învățat Petrow: «minte cu adevărat luminată, nu e contrară credinței, e chiar sprijinul, făclia credinței. Dacă luăm dela credință înțelegerea limpede, o despoiem de cea mai înaltă valoare și o reducem la o credință oarbă». — Mai departe: «Credința în Dumnezeu o poate nega numai semidoctul, care abia a atins cu buzele marginea paharului științei și presupune că le știe toate, că lui toate îi sunt accesibile și de sine înțelese». (Calea spre Dzeu p. 3).

Sunt dară bărbații de știință atești? Iată o întrebare dela răspunsul căreia putem să ne formulăm păreri sau edificatoare sau păgubitoare pentru biserică.

În anul 1901 apare la Berlin o carte de mare valoare pentru oricine, care vrea să se convingă asupra raportului dintre bărbații de știință și religione. E cartea renumitului naturalist Dr. Dennert. Acest bărbat de știință, care e totodată un convins creștin, a făcut studii serioase asupra tuturor bărbaților celebri, cari s'au ocupat cu științele naturale. Și cercetările lui au ajuns la un rezultat edificător pentru religia creștină. S'a adevărit, că dintre 300 de savanți, 242 au fost creștini hotărâți, la 38 n'a putut constata ce vederi nutresc față de religie, 15 au fost indiferenți și numai 5 înși materialști declarați. (Revista Teologică a. V, Nr. 6).

Pentru dovedirea armoniei desăvârșite dintre religione și știință, dați-mi voie să-mi bazez aserțiunile pe părerile câtorva bărbați celebri.

Bacon, între multele și marile opere de valoare, a scris la a. 1605 două lucrări voluminoase despre evoluția științelor divine și profane. El mărturisește că «chemarea adevăratei științe și filozofii, este să ducă omenimea la desăvârșita cunoaștere a creatorului ei, iar mijlocul cel mai bun spre acest sfârșit este, pe lângă sfânta biblie, studiarea lumii pe baza experienței».

Intr'alt loc zice: «O spoială de filozofie face pe mulți oameni atești, o filozofie adâncă însă, îi aduce treptat iarăș la religione».

Mai târziu, în jumătatea a doua a secolului XVII, Newton, un alt bărbat celebru, inventatorul legilor privitoare la mecanismul corpurilor din univers, aveà atâta smerenie, atâta sfială în sufletul său față de maiestatea lui Dumnezeu, încât ori unde se găseà, dacă-i pomenià numele lui Dumnezeu, își descoperià capul.

În operele lui mereu vorbește de Dumnezeu. Într'un loc cetim aceste cuvinte: «Intocmirea admirabilă a soarelui și a planetelor și cometelor a putut să-și aibă originea numai în planul și stăpânirea unei ființe atot-înțelepte și atot-puternice, pe aceasta o admirăm pentru atot-perfecțiunea ei, o adorăm și ne închinăm ei ca și guvernatorului lumii — noi slujitorii marelui stăpân al universului».

Dar ca să dea o formă și mai evidentă convingerilor lui creștinești, într'o scrisoare asupra Bibliei zice: «Noi avem pe Moisi, pe proroci, pe apostoli, ba chiar cuvintele lui Hristos. Dacă nu am voi să credem în ele, am fi tot atât de vinovați ca și Iudeii».

Iar despre sine zice următoarele: «Nu știu cum mă vede lumea, eu însă mă cred a fi un copil mic, care se joacă la malul mării și adună scoici și petricele, pe când marele ocean ascunde în afunzime adevărul de înaintea ochilor lui».

Adecă cu toate descoperirile făcute de el, cu tot geniul său se simte un copil nepricepător în fața adevărurilor celor veșnice.

Ampère, un alt renumit matematic și naturalist, întemeietorul științei electrodinamice, care a trăit la sfârșitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, în toată activitatea lui a fost călăuzit de gândul la lumina cea veșnică.

Într'o epistolă adresată unui învățat mai tinăr, se deslușește limpede credința lui în puterea lui Dumnezeu:

«Ferește-te — zice — a te ocupa exclusiv cu știința, cum ai făcut până acum. Studiază, scrutează, ce e pământul, dorința aceasta o are fiecare bărbat de știință. Dar privește numai cu un ochiu la lumea celor văzute, iar cu celalalt privește neînterupt la lumina cea veșnică. Cu o mână examinează natura, cu cealaltă însă te ține de colțul hainei lui Dumnezeu, cum se ține copilul de haina tatălui său». (Petrow, «Cale spre Dumnezeu», pagina 4).

Să reproducem acum și părerile unui bărbat de știință, din vremurile noastre, care a fost acuzat, că-i ateist.

William Thomson, în reflexiunile sale asupra unei conferințe a altui savant, ținută în 1903 în Londra, arată raporturile dintre știință și religione: «Științele naturale susțin în mod pozitiv existența unei puteri creatoare. Nu aveți nici o teamă a fi cugetători independenți! Dacă veți cugeta cu destulă tărie, veți fi constrânși prin știință să ajungeți la credința în Dumnezeu, care este fundamentul tuturor religiunilor. Atunci veți afla, că știința nu este dușmana, ci este sprijinitoarea religiei. (Rev. Teol. V. 6 p.)

Onorat Public!

În loc deci, ca religia creștină să fie primejduită în mod hotărîtor de puținii reprezentanți materialisti ai științei, de pe partea aceasta ea a putut să-și facă cursul de veacuri pentru înblânzirea moravurilor, pentru civilizațiunea și mântuirea popoarelor. Căci fără îndoială, civilizațiunea iarăș este un product al religiei creștine. Despre aceasta ne convingem îndatăce facem o reprivire asupra popoarelor. Civilizațiunea a pătruns numai acolo unde a pătruns și creștinismul. Deaceea statele din Europa cuceresc țări și stăpânesc popoare.

Dar creștinismul în mersul său a avut să întâmpine lupte și greutăți prin diferențierea de păreri esențiale ale conducătorilor săi. Știm, că după cele 10 persecuțiuni crâncene, sub împăratul Constantin cel Mare ajunge religie de stat. Cultul dumnezeesc și vieața religioasă morală, numai de aici începând are un caracter, o formă mai pronunțată. Se începe organizația bisericii, vin cele 7 sinoade ecumenice în cari se definesc dogme și se alcătuiesc canoane.

Începând cu anul 787 însă, biserica creștină rămânând în fond aceeaș, dar îmbrăcând deosebite forme de guvernare, se divizează. Abià la anul 1054 se întâmplă cea mai mare desbinare, care preocupă și azi foarte mult pe bărbații de știință ai bisericii. Cu câțiva secolii mai în urmă, se ivește revoluțiunea bisericească prin cele trei reformațiuni, a lui Luther, Calvin și Zwingli. Cam tot în aceasta vreme se întemeiază și biserica anglicană.

În cadrele acestor desbinări s'au ivit apoi multe erezii, mai ales la bisericile reformate.

Am trecut în revistă desbinările cele mai însemnate spre a arăta că ele cu toate urmările dezastruoase pentru unitatea bisericeii creștine, totuș nu puteau să nu aibă și consecințe edificătoare. Biserica din Răsărit după 1054 desvoltă o activitate misionară intensivă. După reformație biserica romano-catolică își întărește și apără autoritatea prin întemeierea ordului Iezuiților și a altor orduri și congregațiuni călugărești. Duce o luptă îndârjită contra spiritului de necredință religioasă ivit în Franța, urmarea cărui spirit a fost izbucnirea crâncenei revoluțiuni franceze.

Dar și pentru state orice curent de reînviere religioasă a fost împreunat cu anumite reforme. Mult adevăr spune Gibbon, istoric renumit, în »Istoria decăderii și căderii imperiului roman«, când zice: «toate religiunile pentru cei credincioși sunt deopotrivă de adevărate,¹ pentru filozofi deopotrivă de false și pentru guverne deopotrivă de utile».

Ca să nu ating susceptibilități, aduc de pildă un stat îndepărtat de aici, Anglittera, unde s'au ivit cele mai multe curente și desbinări religioase (și care stat cu toate acestea are cele mai bune moravuri religioase-morale).

Aici în veacul al XIII-lea, Cistercienii aduc Charta Magna, baza libertății politice a poporului englez. Tot în acest secol călugării aduc guvern parlamentar.

In veacul al XVI-lea, Tyndale — Reforma.

Veacul al XVII-lea, Puritanismul — căderea despotismului și fondarea Nouei-Anglii. Tot atunci Quaquerismul, fondarea Pen-sylvaniei.

In veacul al XVIII-lea. Metodismul — era reformei.

Veacul al XIX-lea. Americanismul — era democrației.

Iar veacul al XX-lea, prin reînvierea religioasă întemeiată de Enan Roberts, bazată pe înțelegerea dragostei dumneze-ești, care se lățește ca o boală contagioasă în întreaga Galie, aduce redeșteptarea galică. (W. T. Stead, Reînviere religioasă p. 32).

II.

Onorat Public!

Când mi-am propus să tratez despre probleme religioase, natural, m'am gândit la felul cum să manifestează ele la noi Românii.

¹ Acesta e un indiferentism primejdios și neadmisibil! N. B.

Ori încotro ne întoarcem privirile, la frații din Regatul liber, din Bucovina sau la noi acasă, chestiunile religioase, date fiind alte chestii la ordinea zilei, au rămas în cursul lor de dezvoltare normală.

Biserica la noi Românii își are importanța și puterea de înrâurire binefăcătoare în o formă așa de stabilită, încât e în strânsă legătură cu însași existența noastră. La aceasta importanță a ridicat-o nu numai originea ei divină, ci și împrejurările noastre de trai, precum înaltul cler luminat, de care a fost condusă. Biserica română din toate ținuturile a avut figuri luminoase, conducători de o înțelepciune providențială, încât naia lui Hristos sub scutul lor sigur, eră guvernată potrivit chemării sale sublime.

În timpul din urmă însă, chestiile religioase sunt la ordinea zilei, îndeosebi la frații din Regat.

Bărbații de stat și în general clasa cultă din țară primind educația în Franța, nu se putea să nu împartă principii antireligioase, ce în Paris, această Sodomă și Gomoră modernă, se propovăduesc de o anumită specie de oameni.

La început particulari inofensivi își arătau pe față disprețul lor față de religia creștină. Mai târziu politicianismul având un amestec prea pronunțat în biserică, puterea ei scade, dușmanii se înmulțesc și conflictul izbucnește, chiar la Iași, care ne-a dat cei mai luminați bărbați ai bisericii.

Conflictul are următoarele antecedente:

La deschiderea cursurilor universitare, un profesor e designat să țină conferență și după obiceiul creștinesc tradițional, preotul încă e invitat să facă sfințirea apei, indicându-ne în felul acesta armonia, ce trebuie să domnească între știință și religie. Conferențiarul din 1905, Petre Bujor însă, înainte de deschiderea solemnă a cursurilor, declară rectorului, că «dacă preotul va oficia, el nu-și va ține conferența».

Aceasta pășire bruscă a unui profesor susținut cu banii unui stat creștin, a fost o provocare jignitoare la adresa creștinismului. Neapărat, cineva trebuia să vină și să protesteze contra introducerii unor moravuri bolnăvicioase în sânul poporului românesc. Și s'a aflat. Acesta a fost distinsul profesor universitar A. C. Cuza.

El ține memorabila conferență «despre credința creștină ca factor al economiei sociale».

Din ea se desface două idei lămuritoare și anume: 1. Ca putere de cultură, credința creștină trebuie dezvoltată prin educație. În vederea acestei educații, cultul mai cu deosebire trebuie respectat. 2. Aceste adevăruri se aplică și poporului român, în trecut, în prezent și în viitor. (Neam. Rom., an. I., p. 830).

Ne arată că față în față stau două curente, întâiul al unor popoare îmbătrânite, molipsite de trei slăbiciuni: «scepticismul, materialismul și cosmopolitismul și altul al popoarelor de viață călăuzit de trei lumini: creștinismul, idealismul și naționalismul».

Pe acestea din urmă să le cultivăm noi Români, cari suntem abia la începutul dezvoltării noastre ca națiune.

Dar curentul antireligios se întetește. Alți profesori universitari din Iași: Dr. Leon, Dr. Simeonescu, se declară liberi cugetători, ba chiar unul, Dr. Thiron, în o broșură de 14 pagini, caută a dovedi neexistența lui Dumnezeu.

În urma acestor curente bolnăvicioase deoparte, iar de alta în urma conruperii moravurilor creștinești, mai mulți bărbați mireni ai bisericii, de o autoritate indiscutabilă, iau asuprași rolul de apostoli și de propovăduitori dârzi ai reînvierii principiilor creștine.

Curentului pornit, dupăcum am văzut de A. C. Cuza, i-se aliază prietenul de muncă și aceleași credințe N. Iorga, prof. univ. la București, cel mai mare cunoscător al trecutului neamului românesc. Sub conducerea acestor doi bărbați luminați, se înșirue o întregă pleiadă de tineri însuflețiți, cari sar întru apărarea religiunii creștine și stârpirea credințelor păgubitoare, presărate de profesorii liberi-cugetători din Iași.

A. C. Cuza, scrie cele mai documentate articole de credință prin «Neamul Românesc», reducând la zero teoriile greșite ale neînsemnaților noștri atești.

Tot așa face și N. Iorga.

Acî se poate aplica cuvintele Sfântului Ioan Gură de aur, când scrie: «Un singur om poate însufleți un întreg popor».

După propaganda pornită de ei, se ivesc alții. Acolo îl vedem pe A. C. Popovici, făcând acelaș lucru prin «Sămănătorul». Nu lipsesc dela aceasta înaltă datorie nici profesorii din Iași, istoricul A. Xenopol și sociologul Virgil Arion, precum și Mehedinți, profesor univ. în București.

Și așa s'a pornit un curent de adevărată reînviere religioasă, căreia i-se poate atribui și închegarea femeilor române într'o societate de apărare a creștinismului.

Socot, că e potrivit locul a arăta că N. Iorga are tot aceeași înțelegere largă și pătrunzătoare și în chestiile bisericești, ca și în toate chestiile de știință.

Dragostea lui pentru biserică și religia sa, ș'a eternizat-o prin nenumărate lucrări de valoare.

Intr'un discurs ținut în camera română, ia biserica în apărare în o formă convingătoare așa de puternică, încât a stârnit uimirea chiar a potrivnicilor săi. În acel discurs, pe lângă atâtea adevăruri neresturnabile, cetim și următoarele:

«Biserica este o instituție de ordin divin, ea are principiile sale imutabile, are o jurisdicție, care pleacă dela aceleași principii... »

Biserica reprezintă un cristal desăvârșit de dogmă, jurisdicție, administrație. (Tulburările bisericești, pag. 42 și următoarea).

Mai departe:

«Puterea lui Hristos, întemeietorul bisericii și stăpânul sufletesc al bisericii, s'a coborât asupra Apostolilor și dela Apostoli a trecut puterea la episcopi, iar episcopii își transmit puterea aceasta, plecând dela Hristos și trecută prin Apostoli, o transmit pe rând dela un episcop la alt episcop». (Idem 52).

După «Istoria literaturii religioase», «Sate și preoți în Ardeal», scoate «Istoria bisericii și a vieții religioase a Românilor», în două volume mari. Ca să facă educație religioasă, ne trage atențiunea asupra creșterii din trecut a femeilor române, în o serie de articole publicate în «Floarea Darurilor», scoase mai târziu în volum sub titlul: Vieța femeilor în trecutul românesc. Tipărește «Predici» rostite la oameni luminați ai neamului românesc. Tot așa «Din faptele străbunilor». Mai în urmă scoate sub titlul Tulburările bisericești, discursurile privitoare la vieța bisericească de acum.

De le vom ceti toate acestea lucrări, ne vom alege cu o însemnată dragoste pentru biserică și religia propagată de ea.

La ce pildă frumoasă, la ce vieță curată și trainică, ne îndeamnă acești distinși mireni ai vieții noastre publice! Dacă sfatul lor ar pătrunde în cercuri cât mai largi, ne-am trezi cu

o vieață creștinească înfloritoare și cu o vieață publică în condițiuni cu mult mai normale și ordonate.

Mirenii dela noi pot să se ocupe mai intensiv cu problemele religioase. In cadrele constituției bisericilor noastre, li-se dă puțința a luà parte hotărîtoare aproape la toate manifestațiunile noastre de ordin creștinesc. De-aceea ni-se impune și nouă să luăm o atitudine mai îngrijită a orice încercări de reînviere a sentimentelor creștinești de cari au fost călăuziți strămoșii noștri.

Ele pot să ne pătrundă așa de ușor și așa de pe neașteptate.

Să răsfoim numai literatura religioasă și ea ne va indicà calea, pe care mergând, vom câștigà o înțelegere mai largă a vieții cu adevărat creștinești. Să nu-și facă nime glorie și cinste prin cuvinte necuviincioase aruncate cu un dispreț suveran religiei creștine și bisericii. Datoria noastră este la din contră a o apăra și chiar în conversațiunile noastre mai ușoare a păstra un fond religios.

Pentru cine vrea să scoată un folos cât de neînsemnat din acestea idei, aruncate acì în fuga condeiului, voiui îndrăzni să-i atrag atențiunea asupra literaturii religioase, care este tot așa de frumoasă, plăcută și senină ca literatura profană. Romanele *Quo vadis?* și «Să-l urmă» de Senchievicz, sunt traduse în întreaga lume creștină. Romanul în două volume a lui Petrow «Pe urmele lui Hristos» este o lectură foarte edificătoare. Tot așa e romanul apărut la Blaj: *Ben Hur* sau *Zilele lui Mesia*. Alte romane frumoase sunt *Eustațiu Placid* și *Socialistul*. O lectură frumoasă e «*Mama Sfântului Augustin*», publ. de Dăianu.

Din scriitorul rus Petrow au mai fost traduse în românește: «*Calea spre Dumnezeu*», «*Un mare păstor*» și «*Nu din partea aceea*».

Am amintit acì numai lectura ușoară din literatura religioasă. Cetindu-o vor reînvià în noi nenumărate idei religioase, pe cari sufletul le va puteà primi, ca pe o hrană bine nutritoare.

O idee pornită dintr'un sentiment religios poate să refacă o societate întreagă.

«*Pe urma lui Hristos*» e o lucrare foarte edificătoare. Acolo vedem cum prin stăruința de fier a preotului a scăpat de totala ruină morală și materială o sumedenie de oameni.

Câțiva dintre creștini, după sfânta slujbă, la chemarea preotului s'au întrunit în o sală din apropierea bisericii și s'au constituit într'o societate cu deviza, ca în decurs de un an măcar, înainte de a săvârși orice faptă, să-și pună întrebarea: Ce ar face Hristos când ar fi în locul nostru?

Sub presiunea acestei devize, oameni de situații înalte, bogați de tot felul, au ajuns la convingerea, că nici pe departe nu împlinesc măcar datoriile cele mai elementare de creștin.

Și peste un an vieța lor a avut o altă înfățișare. Un director de ziar nu îngădui să se publice în ziarul său lucruri ce produc senzații și excitează nervii. O cântăreață de teatru admirată de o lume, părăsește scena, se pogoară în mahalalele cele mai corupte, acolo prin cântări bisericești chiamă lumea la altă vieță. Un comerciant bogat căută să câștige mai puțin, dar în schimb dădeà un traiu mai tihnit muncitorilor din atelierul său. Și pilde de acestea se înmulțiau zi de zi.

Onorat Public!

Zilele cari urmează, cu aierul lor căldicel de primăvară ne ispitesc afară la câmp. Acolo vedem cum reînvie natura. Să căutăm ca această reînviere a naturii s'o aducem în conglăsuire cu reînvierea noastră sufletească.

Trăim în mijlocul unei mase compacte de țărani români, cari în urma împrejurărilor fatale de traiu, nu cunosc însemnătatea slovei, prin care ei de sine să se adape din învățăturile sfinte ale religiunii străbune. Dacă cu toată dorința noastră de carte nu le putem da, o datorie ni-se impune totuș, ca ori coborându-ne în mijlocul lor, ori la alte prilejuri să profităm a le îndreptă vieța umilă și mizeră, prin îmbunătățirea moravurilor lor religioase.

Preocupați de aceasta problemă religioasă, vom aduce o îmbunătățire capitală organismului nostru de existență.

Dumnezeu a creat inima noastră largă și primitoare: să-i facem deci loc și pentru învățăturile mântuitoare ale Fiului Său, Isus Hristos!

Senin.

BOGOMILISMUL LA ROMÂNII.

— Defectele esențiale ale ipotezei bogomiliste. —

În acord cu premisele noastre, mai avem de remarcat, ceace de astfel știe toată lumea, că existența bogomililor a fost pregnantă, în evul mediu, prin *persecuțiile* cele mai sângeroase, în imperiul bizantin, în peninsula balcanică cu deosebire în România, și apoi și în apusul Europei.

Ne întrebăm: puteau oare bogomilii să se adăpostească și mai ales să înflorească, — și încă neremarcați în istorie! — pe teritoriul, supus direct sau chiar și indirect (o parte din vechea Muntenie) regalității ungare, atunci, când regalitatea aceasta (un instrument numai, în mâna Papalității)¹ îi persecută chiar în patria lor, în Balcani? Regalitatea ungară de pe atunci eră, de sigur, cel mai mare dușman al paterenilor (bogomililor)² nu numai pentru că eră executorul papilor în contra ereticilor, ci mai ales pentru că, încă de sub Árpádieni, regalitatea ungară nizuiă, prin mijlocirea credinței apusene³ și la o suprașmație politică asupra Balcanului.⁴

Politica aceasta a regatului ungar față de Balcani s'a afirmat mai ales, prin persecuțiile sângeroase, înfăptuite, de o parte de către regalitate, de altă parte de către mitropolitul latin din Kalocsa — pentru supunerea politică și religioasă a Bosniei.

Între atari împrejurări, se pare mai mult exchisă posibilitatea, ca în regatul ungar și pe teritoriile suzerane aceleia, să se fi putut adăposti bogomilismul într'o măsură, de a-și putea valoră vr'o influență decizivă, dupăcum o pretind bogomiliștii noștri. Mai sus am indicat lipsa centrelor lor de organizație și de propagandă fără de cari bogomilismul, dacă ar fi rătăcit pe aici, eră expus la sigura asimilare; iar acum remarcăm *lipsa persecuțiilor sistematice și repețite la adresa lor* din partea bisericii latine ungurești și a regalității ungare, ambele atât de susceptibile, în trecut ca și

¹ Sărmanul dar fruntașul rege ungar Andrei II, ajunsese până acolo, că Papa nu-l mai întrebă când să trimită în regat legat papal; ba regele stătea sub tutoratul papalității și în afaceri civile, d. e. de dare, ale statului. Magyar Nemz. Tört. II. 431 și 435.

² I. Ieșan: I. c.

³ Magyar Nemz. Tört. II. 342.

⁴ N. Iorga: Istoria statelor balcanice, pag. 72-76.

azi, față de «eretici». Din aceste două împrejurări rezultă destul de evident, că dincoace de Dunăre am putut avea de a face numai cu niște *rătăcitori fugari bogomili*, cari, izgoniți de acasă, mai încurând se vor fi gândit să-și mântuie vieața, decât să aibă gând de propagandă printre noi, pe un teren atât de primejdios cum eră cel al stăpâniei regilor ungari de pe atunci.

Dar' acest punct de mănecare, al bogomililor rătăcitori pela noi se confirmă și prin alte împrejurări.

Una și cea mai de frunte dintre acestea este, că tot ce știm până astăzi despre persecuții la adresa bogomililor de pe pământul din stânga Dunării, se reduce la proporții *infime* și la acțiuni, cari stau în legătură cu biserica latino-maghiară și cu jurisdicția politică a regalității ungare. Astfel ni-se spune,¹ că în jumătatea primă a veacului al XIII-lea, prin banatul Severinului, dealungul Dunării, se pusese la cale o goană după bogomili, prin călugării Dominicani,² încredințați cu incviziția în contra ereticilor. Prin aceasta se indică prea limpede, că bogomilismul ajunsese să atragă atenția publică d'abiă la periferiile sudice ale regalității ungare. Și, desigur, dacă ar fi avut ei, Dominicanii, element pentru incviziție pe un teritoriu mai apropiat de inima regatului și nu numai pela extremitățile jurisdicției politice, — s'ar fi pus în acțiune și ni-ar fi rămas despre aceea urme istorice. Atari dovezi însă ne lipsesc, și nu avem nici un interes, de a falsifica istoria și de a silui conștiința publică într'o direcție șovenistă, națională ori ecleziastică.

Chestiunea bogomilismului printre Români poate fi pusă, după cele premerse, într'o legătură, dar numai foarte laxă, cu acele *mărunte treceri din sudul la nordul Dunării*, pe cari de altmintrea le cunoaște istoria.

De fapt, începând din vremea când bogomilismul ajunge la sud de Dunăre să se afirme mai deosebit, adecă de pela jumătatea veacului al X-lea încoace, — se amintesc mai multe treceri de acolo încoace, peste Dunăre. Dar nici una dintre ele nu este

¹ I. Ieșan: O. c. 829 (după N. Iorga: *Gesch. des rum. Volkes* I. 136. Regret, că n'am putut consulta acest op).

² Dominicanii s'au adăpostit în regatul ungar încă în veacul XIII, având aceeași misiune de incvizitori și aici, (*Magyar Nemzet Története*: II. 617).

mai de samă, ca contingent de popor ori ca influință, care să se fi evidențiat la noi.

Răsboaiele purtate de unguri de atunci încoaci prin Balcani, fie cu imperiul bizantin, fie cu domnitorii bulgaro-români iar mai apoi cu cei româno-bulgari, erau date între popoare jaluze, până la înfrigurare, de întregitatea teritorială care pe atunci era atât de schimbăcioasă la sudul Dunării. Și astfel par'că nici nu-ți vine să admiți, că populația balcanică, — «strecorată»¹ pe teritoriul proaspetei domnii a ungarilor «duri și necunoscuți»² și pe atunci — ar fi putut avea și gând propagandist bogomilic, pe lângă preocuparea singură firească între împrejurările vitrege ce-i izgoniau de acasă, de a-și mântui vieța.

Imigrări de aceste din Balcani, sub domnia Árpádienilor, puteau să reprezinte numai contingente mai mici de oameni, deci fără vr'o influință mai largă și efectivă: erau, și puteau fi, considerați numai ca niște străini, cari se bucurau că pot trăi în cadrul dreptului de ospitalitate, mai de multeori trecătoare numai mai mult pe la periferiile țării.

Pribegii de felul acesta s'au sporit în regatul ungar mai ales după scurgerea invaziunii tătărești, și au ajuns la culme ca cifră către sfârșitul veacului al XIII-lea sub Ladislau Cumanul, care el însuși era învinuit de erezie și de trai cu ereticii.³ Restaurarea țării după potopul tătăresc și reacțiunea organizatorică mai întâiu și incvizitoristă mai apoi, a bisericii Romei și a bisericii latine ungurești,⁴ erau motive suficiente pentru a-i spulberă pe acei fugari,

¹ Magyar Nemzet Tört. II. 342.

² Magyar Nemzet Tört II. 102.

³ Abaterile religioase, imputate lui Ladislau Cumanul (1272—1290), erau în parte tocmai semne deosebitoare ale creștinismului oriental. D-l Dr. I. G. Sbiera ne spune despre dansul, că a fost «*ținut la botz* după ritul Roman de către un creștin ortodox răsăritean; devenit arhiepiscop în Serbia sub numele de Sava, *instruit* mai pe urmă de el în învățăturile bisericii grecești, precum ne spune o cronică rusească (Slöser: Allgem. Weltgesch. V. 93; Engel: Gesch. des ungar. Reiches I. 402—3; Hornek: Reimchronik), *creșcut printre rudele maicii sale cumane și petrecând printre cumani și printre Serbii și Români drept credincioși*», — purtă *barbă, păr lung*, vestminte largi, iar nu tuns și ras și cu vestminte strâmte, cum se purtau maghiarii și cumanii maghiarizați. Dr. I. G. Sbiera: Contribuțiuni... 605—6.

⁴ La 1 Aprilie 1272 papa convoacă un sinod «lateran», la Roma, ordonând în special episcopilor din Ungaria, ca stările de aici, în deosebi scăderile bisericăști, politice, ale bărbaților și ale femeilor, dimpreună cu virtuțile, să le consemne, fiind *cu deosebire considerate la eretici* (Balics L. o. c. II. 1. pag. 405) Regele Ladislau Cumanul, după multe sbuciumări ale papalității, promite că va stărpi ereticii, din Bosnia chiar, dar mai cu samă din țară. (Balics L. o. c. II 1. pag. 436).

ba chiar și pe o samă din pașnicii Români alungați, din Maramurăș și din sud-ostul Ardealului, peste Carpați.

Persecuțiile, începute la sfârșitul epocii arpadiane, au durat mai cu înverșunare sub regii din Casele mixte. Cine nu știe de vexațiunile Românilor sub Carol Robert și de sub îndelungata domnie a lui Ludovic cel Mare, care din urmă a siluit conștiința religioasă nu numai a Românilor ortodocși din regatul său, ci a purtat răsboaie crâncene chiar și pentru supunerea politică și religioasă a Bosniei paterene.

...Nu putem intra, cel puțin la acest loc, în amănunte; ne-ar duce prea departe. Destul, că în epoca arpadiană și în cea următoare, sub a căreia durată eră mai puternic și mai expansiv bogomilismul balcanic, nu numai că ne lipsesc dovezile despre strecurarea sa înapoi în altă formă decât cea a singuraticilor fugari, ci, din contră, trecerea lui înapoi devine și mai improbabilă și imposibil de admis.

Istoriografia maghiară, al căreia vițel de aur a fost și este să ne scoată pe românii din regatul ungar de venetici politici și de eretici sub raportul religios, n'a putut să găsească nici până azi temeieri serioase pentru a ne înfățișa sub raportul dreptului istoric ca venetici, cu atât mai puțin de a fi fost bogomili ori de ar fi primit printre noi bogomili.

Dar și de altmintrea, chestiunea primește lumină și din alt punct de vedere.

Cu intervenirea puternică a Mohamedanismului în Balcani, prin ceeace de fapt s'ar putea admite la prima vedere asupra bogomilismului o presiune care să-l fi împins înapoi, de fapt se remarcă, de prin veacul al XIV-lea înapoi, imigrări mai mari în proporții din Balcani spre noi. Dar, spre durerea bogomiliștilor noștri, și în aceste cazuri avem de a face cu unele momente istorice decizive, tocmai în sens contrar ipotezei bogomilistice.

În vreme ce, adecă, din Balcani se strecoară, de prin veacul al XIV-lea înapoi, elemente de ierarhie ortodoxă și fugari, mai ales bulgari și sârbi, cari profesau aceeași credință¹ tot atunci,

¹ În chipul acesta s'a augmentat în Principatele Dunărene, organizația bisericească, ortodoxă în credință și slavonă în formă. În Ungaria se adăposteau deasemenea fugari sârbi ortodocși, cari erau aici investiți uneori cu moșii, mai târziu chiar și cu privilegiu, numai ca acei venetici să rămână pe teritoriul ungar, ca o forță ajutătoare în calea înaintării Mohamedanismului.

din punctul de vedere al bogomilismului balcanic se remarciază o *rămânere acasă, sau cel mult o gravitare spre Bosnia*, unde elementul bogomilic se înstăpânise aproape exclusiv, încă de prin veacul al XIV-lea și chiar de mai înainte.

Adevărat, că între fugarii refugiați prin veacul al XIV-lea în sudul Ungariei se remarcă și oarecare element bogomilic,¹ căruia i-se va fi părut până aici drumul mai scurt decât până în Bosnia, dar nu se știe nimic despre vr'o influință a dânșilor, ci numai despre adăpostirea lor ca niște simpli fugari, izgoniți deacasă și fără rădăcini aici.

În sprijinul vederilor noastre găsim razim chiar și în unele afirmațiuni de ale bogomiliștilor noștri. Vom cită din scrierea vastă a D-lui I. Ieșanu, care este cel mai recent, dar și cel mai fervent bogomilist român.

Ura, ce se potențase în patereni (bogomili), indignarea contra creștinismului, — notă comună la bogomili și turci — luase proporțiuni atât de mari, încât nici la sosirea turcilor nu s'a putut introduce liniștea între ei.² Deși în Bosnia bogomiliile erau cei mai acasă, «în nici o provincie balcanică nu au provenit atâtea convertiri la islamism, ca în Bosnia», ...pentrucă... aristocrațimea... spre a scăpa de starea sa de desperare și de persecuțiile religioase ale turcilor, preferiră cu toții... să primească mai bine islamismul, prin ce deveniră turci, dar și stăpâni pe averile și pozițiunile lor din trecut.³

Simpatia bogomililor balcanici pentru turci e cunoscută: în curând dupăce turcii constituiau o primejdie politică, bogomiliile cochetează cu dânșii și ar vedeă mai bucuros stăpânia turcească, decât pe cea a regelui ungar ori a Papei din Roma. Încă de mai înainte de regele Sigismund, dar mai vârtos sub acesta, bogomiliile *amenință pe față* că se vor alia cu turcii.⁴

Va să zică, pe atunci, pe când se afirmă despre oarecari oaspeți balcanici la sudul țării noastre, pe bogomili ura lor față de regatul ungar și față de papalitate îi împingeă în direcție con-

¹ Magyar Nemz. Tört. III. 596. Dr. Zsilinszky M : A magyarhoni protestáns egyház története. 33.

² I. Ieșanu : O. c. 796

³ O. c. 797

⁴ Asbóth I.: Bosznia és Hercegovina. pag. 70 squ.

trară: spre sud, cătră turci și nu spre nord, cătră noi. În acest chip bogomilii s'au turcit,¹ schimbându-și și mai încurând legea decât vatra. În acest chip e a se remarcă în deosebi faptul, că pe când o samă din poporația balcanică și mai ales bogomilică trece în tabăra mohamedanismului, mai ales de atunci încep și imigrările înoace a unor elemente refractare ortodoxe.

La noi, așadar, nu aveau ce să caute bogomilii, cari acum nu mai reprezentau, ca la început, mai mult o confesiune decât o naționalitate. Bogomilismul reprezintă, în faza din urmă a sa, în care l-a surprins islamismul, nu numai o idee religioasă, ci, într'o formă mai puțin lămurită și inconștientă, și o idee de slavism. Sub acest îndoit raport, bogomilic religios și național slav, bogomilii nu aveau de ce se dorî înoace cătră antagonistul stat ungar, unde nu aveau cu cine încheiă legături, nici confesionale nici naționale, și ab ovo le eră exchisă mai ales nădejdea unei propagande efective dincoace de Dunăre.

E la locul său să ne referim și la sectarii eretici orientali, adăpostiți sporadic de prin veacul al XII-lea înoaci, pe la periferiile regatului ungar, mai cu samă pe malurile râurilor Drava și Sava, sub numirea de pauliciani, euchiți sau bogomili. Aceștia erau — cum înțelegeam mai sus rostul pușinilor bogomili fugari de pe marginea teritoriilor locuite de Români în stânga Dunării — numai niște *negații* subiective *individuale*² ale sistemului biserican de atunci. Cu alte cuvinte: aceștia erau numai niște rătăcitori răsvrățiți religioși, cari își vedeau de treburile lor religioase și pentru sine numai. Deaceea, dacă unii pauliciani au și ajuns pe teritorii de ale coroanei ungare, în loc de-a cuceri dânșii, ei înșiși au fost atrași în mreșile propagandei catolice, care i-a unit.

Cu totul altmintrea, ca propagandiști activi, se prezintă însă sectarii *apuseni*: paterenii, catharii ș. a., ajunși pe teritoriul Coroanei ungare — nu însă și până pe la românii și slavii aderenți ai orientalismului bisericesc. Dar aceștia, până pe la sfârșitul veacului al XV-lea sunt înghițiți de husiți³ fără să fi lăsat vr'o urmă de

¹ Asbóth I.: O. c. 94.

² Dr. Zsilinszky M.: A magyarhavi protestáns egyház története. 31—32.

³ Dr. Zsilinszky M. O. c. 33.

influență printre maghiari, cu cari să fi fost în careva contact trecător.

II.

În lipsă de dovezi istorice solide, bogomiliștilor noștri le-a rămas să se razime mai ales pe așa numitele *dovesi interne*, culese *de prin unele din vechile noastre monumente de limbă*.

Remarcăm mai întâiu rezultatul, la care a ajuns, în studiile sale, D-l Dr. I. G. Sbiera. Dânsul susține, între altele, ca dovadă decisivă, împrejurarea, că cele mai vechi monumente de limbă românească — Codicele Sturdzan, Codicele Voronețean, Psaltirea scheiană și cea Voronețeană — au particularități «sonetice, flexionale și dicționale» apropiate de graiul Românilor din *Macedonia* și Istria,¹ dintre care cea dintâi, știm după Cedrenos, că eră vatra bogomilismului. Domnul Sbiera însă nu a și studiat criteriile liturgico-dogmatice ale acelor monumente, cari l-ar fi dus la rezultat — antibogomilic. La vremea sa vom reveni separat și la această chestiune.

Trecem la părerile D-lui Iorga. Nici D-Sa, pe lângă toată erudiția rară, n'a dus-o în aceasta privință cu mult mai departe decât antecesorii săi de condeiu. D-Sa, d. e. în istoria Bisericii Românești² concentrează totul, ce are de zis despre bogomilism printre Români, în câteva propoziții secundare. Ne vorbește adecă despre «unele legende: a sf. Dumineci, a sf. Vineri³ în care se oglindesc *superstițiile* pe care mult timp le răspândiseră între Români preoții bulgari, cari se convertiseră la legea de suferință și de entuziasm, de înlăturare a formelor..., a bogomilismului».

În ceealaltă prea valoroasă lucrare a sa,⁴ D-l N. Iorga nu ne spune ceva nou cu privire la cuprinsul predicei bogomilice printre Români. Și acolo, vechile povestiri religioase ale Românilor sunt puse, fără o indicație mai de aproape a motivelor, simplu în legătură cu propaganda bogomilică.

¹ Dr. I. G. Sbiera: Contribuțiuni... pag. 405—7.

² Vol. I. pag. 75 6.

³ Citate amândouă și de B. P. Hasdeu, tatăl ipotezei bogomiliste, ca monumente religioase, dintre cari însă Legenda Duminecii «nu e altceva, decât un apocrit favorit, un fel de stindard al sectei flagelanților din secolul XIII-lea». Cuv. din bătrâni. II. 248.

⁴ Ist. bis. relig. a Rom. pg. 19.

Nu mai cităm părerile altor sprijinitori ai ipotezei bogomilice, deoarece dela B. P. Hasdeu încoace, d'abiã D-nii Sbiera și Iorga au rostit părerii, pe cari să le iai în serios, când e vorba de a căută oarecari motive «bogomilice» în cuprinsul vechilor noastre monumente literare.

Dar, dacă motivele pretinse ca găsite de D-l Sbiera se re-stoarnă din temelie prin împărțirea lecționară liturgică, curat ortodoxă, a monumentelor studiate de D-Sa, D-l Iorga încă nu e mai norocos în sprijinirea ipotezei bogomilice.

Superstițiile, ce le vom fi având comune cu slavii, — D-l Iorga va fi știind-o mai bine! — nu pot dată numai dela bogomilism încoace. Prin bogomilism numai, și prin cei câțiva mănunchi literari, în cari se cuprind unele vechi povestiri religioase la Români, nu se puteau transplanta acele superstiții până în adâncul sufletului întreg neamului românesc.

Iar mai departe, în contrast cu înlăturarea formelor, care eră o deviză a bogomilismului, — găsim, în vechile noastre monumente de limbă, dupăcum și în întreagă concepția religioasă a poporului nostru, tocmai cultul pentru atari *forme* de viață religioasă, cari nu numai că sunt diametral opuse principiilor bogomilice și astfel exclud posibilitatea bogomilismului, ci, din contră, tradează chiar influințe de ale vechei literaturi aprocrife creștine, de mai nainte de bogomilismul balcanic și influințe culturale din altă parte decât dela bogomili.

Pe lângă defectele, arătate până aci, ale ipotezei bogomilice, trebuie să remarcăm la bogomiliștii noștri și o *scădere în metod.*

E cel puțin caracteristic, că, în vremece bogomilismul se consideră ca ceva *distinct* în sine, ca doctrină și și ca consecvențe practice, — tot atunci vrând să-l examinezi mai deaproape, pretind «bogomiliștii», că acela e *contopit* până la nerecunoaștere în sufletul și în practicele poporului român.

Spre a putea să-și susțină ipoteza cu ajutorul acestui expedient, bogomiliștii caută împrejurări mijlocitoare în o anumită *tactică de concilianță sau acomodare* a bogomililor.

«Ireček — zice B. P. H. — observă foarte bine, că bogomilii se siliau în genere a se *apropia în aparență de ortodocși*, pen-

truca astfel să-i poată atrage mai cu înlesnire. Unii dintre ei primiau chiar Vechiul Testament întreg, sau făceau alte concesiuni, mai mult sau mai puțin importante». ¹

Stratagema e foarte potrivită pentru a-l seduce pe adversar să te creadă, mai ales când în cumpănă se aruncă autoritatea lui B. P. Hasdeu că: «...nici o sectă, nici un eres din evul mediu, nu împinsese atât de departe, ca bogomilii, *fuziunea în fond și în formă* a teoriilor teologice cu credințele vulgului. De aci literatura bogomilică se apropie în toate de literatura poporală și în unele puncte ambele *se confundă* chiar, *se identifică într'un mod indisolubil*, astfel, că ar fi *peste putință a decide, dacă lucrul cutare sau cutare va fi trecut dela popor la bogomili ori viceversa*». ²

Dar însași înclinarea, ce se atribue bogomililor, spre ortodocși, fie și numai cu gând de strategie prozelitică, încă înseamnă altceva, decât ce vor bogomiliștii. În cazul acesta avem de-a face cu o dezertare nu a ortodocșilor în favorul bogomililor, ci invers. Consecvența acestei viclene inclinări de steag, a putut să însemne succesiva lor asimilare: ei, de fapt, au dispărut în curând după înstăpânirea Turcilor în Balcani, și și dincoace de Dunăre puteau să aibă numai acelaș prospect de — contopire, nu de cucerire. Și, astfel, e mai natural și mai logic să vorbim despre o asimilare succesivă, prin noi, a câtorva fugari ori rătăcitori bogomili așezați pe la periferiile Daciei-Traiane de frica persecuțiilor antibogomilice de dincolo de Dunăre, — decât să se poată vorbi despre o influință covârșitoare și aproape miraculoasă, cum se atribue bogomililor pe pământul Daciei-Traiane.

Dupăce reflectarăm la metoda bogomiliștilor noștri, să trecem acum la consecvențele exagerate, rezultate prin aplicarea aceluiaș metod.

Pe urma concepției lui B. P. Hasdeu despre amalgamizarea, până la inseparabilitate, a elementelor bogomilic și românesc, alți «bogomiliști» români au trecut în extrem. Părerile în acest sens ale D-lor N. Sulică ³ și I. Ieșan ⁴ le cunoaștem deja.

¹ B. P. Hasdeu: O. c. II. 254 (după lireček: Gesch. der Bulgaren. 214).

² B. P. Hasdeu: O. c. II. 258.

³ Rev. Teol. din 1913, pag. 292 - 4.

⁴ Tot acolo, pag. 481-9.

După acest nou stadiu al ipotezei, caracterul specific — simplicismul și rigorismul — concepției religioase la Români, dimpreună cu o samă din folclorul românesc, ni l-ar fi imprimat bogomilismul.

Noi adecă, până la vremea, când bogomilismul, în veacurile XIII—XIV, ajunge la expansiune, să nu ne fi statornicit un fond sufletesc al nostru: *vechile civilizații*, premergătoare ivirii bogomilismului cu multe sute de ani, cari s'au resfrânt și pe pământul locuit de Români, și *suferințele* în cari s'a zămislit neamul românesc să nu fi fost destul chiag pentru întruchiparea mentalității și sufletului neamului românesc; — ci fondul *nostru* sufletesc, ce îl vom fi avut deja la urzirea bogomilismului, să fi fost atât de incolor și mălăeț, încât coloritul și conzistența să i-le poată da numai bogomilismul. Așa ceva nu se poate admite, cu atât mai puțin a se susține, prin rezoanele cercetărilor academice și serioase. În acest înțeleș, ipoteza bogomilistă devine deadreptul jenantă: și pentru *știința* și pentru *conștiința* românească.

Temeiurile invocate pentru aceasta ipoteză, se reduc la o simplă întâlnire a vechiului rigorism oriental, care *eră* deja la bizantini și nu trebuia adus în peninsula balcanică de cătră paulicienii armeni, urzitorii bogomilismului slav — cu concepția religioasă simplistă și rigoristă a poporului românesc, încreștinat desigur mai înainte și de paulicianismul veacului al VII-lea.

În chipul acesta, cu o mai mare măsură de îndreptățire, se poate afirmă, că aspra concepție religioasă e la Români un patrimoniu sufletesc mult mai vechiu decât bogomilismul; că acea concepție s'a putut infiltra poporului românesc mai dinainte de bogomilism, deodată cu primirea creștinismului în vechile vremi, pline de sfințenie și de asprime a moravurilor.

Ar mai rămâne să servească îndemn spre îndoială elementele comune ale folclorului românesc și slav. Dar și în aceasta privință vor sta mai aproape de adevăr și de natura lucrului ceice vor afirmă, cu noi, că această comunitate se reduce, ca origine, la vremea acelu vechiu traiu comun, al Slavilor cu Românii, cu mai multe sute de ani premergător bogomilismului. Numai pe peatra de temelie a lungilor și vechilor tradiții de trai

comun dintre Slavi și Români, cari ca popoară pe atunci se aflau în pubertate, și pe împrejurarea, că acestor două popoară, cu porniri de statornicire pe vetrile lor și puse de atâteaori în fața aceloraș dușmani comuni și adeseori trecători peste hotarele lor — s'a putut închegă, și s'a și închegat, o comunitate sufletească, din care au răsărit mai apoi relațiunile religioase și culturale, chiar și politice, cunoscute de istorie.

Sub acest raport bogomilismul se prezintă ca un element mult prea posterior și întârziat, decât să fi putut contribui, câtuș de puțin măcar, la crearea moștenirii sufletești comune, a Românilor și a Slavilor.

Pentru înțelegerea dreaptă a lucrului, trebuie să nu pierdem din vedere faptul, că dacă nu chiar întreg, dar necondiționat o parte covârșitoare din teritoriul locuit azi de Români a fost înainte de colonizare prin Romani, ocupat de slavi. Slavii aceia sau cel puțin o parte însemnată din ei, s'au contopit în neamul românesc, binisor înainte de epoca bogomililor balcanici, infiltrând în sângele slav ic și în folclorul nostru din folclorul neamului lor.

E la locul său, credem, să mai atingem, de încheiere, încă o împrejurare esențială.

Folclorul românesc, privit din punctul de vedere doctrinar religios — neluând în samă elementul mitic, care nu are de a face cu elementul pur religios — este străbătut cruciș și curmeziș de ideile și personagiile creștine. Aceste sunt axele, în jurul cărora este concentrat și se învârte acel folclor; ba și mai mult: în domeniul acestui folclor se găsesc atâtea și atâtea elemente, cari pot fi utilizate foarte ușor — în contra bogomilismului.

*

Drept concluziune a celor premerse putem fixă următoarele:

Bogomilismul, printre Români, n'a ajuns nici decât, — nici ca element numeric, nici ca influință religioasă, socială ori culturală, — la importanța ce i-o atribuesc cercetătorii de până acum ai trecutului nostru.

Bogomilismul, — izvorit din o revoltă sectară-religioasă dar devenit mai apoi — încă înainte de ocuparea Balcanilor prin turci — un factor, nu numai religios, ci și național în vieța sla-

vilor sudici, — nu aveà de ce se dorì dincoace de Dunăre, poate numai peste Bulgaria în spre Rusia, unde de fapt sunt remarcați bogomilii¹ și cu atât mai puțin pe teritorii ungare supune papalității, și tot așa de puțin printre Români de dincoaci de Dunăre, cari primeau tot mai mult organizația, ritul și cultura slavonă, a căreia oficialitate reprezintă un contrast și o repulziune a bogomilismului.

Indeosebi Români de sub ascultarea regalității ungare, care erà totodată și un simbol și exponent efectiv al papalității persecutătoare aprigă a tuturor ereticilor, mai cu samă a bogomilismului, nu aveau motiv, pentru care ortodoxia, persecutată de regii ungari și acasă, s'o schimbe cu credințele unei secte, persecutată și mai aprig de aceeaș regalitate chiar și peste Dunăre.

Dincoace de Dunăre s'au ivit bogomili numai sporadic și fără de influință, numai ca niște fugari fără căpătâi în țara lor; dar și aceștia erau persecutați, de-alungul Dunării, pe unde începuseră a se ivi. Acești fugari, puțini și persecutați, *nu puteau aveà magica putere de a schimbà și preface sudul, ci mai încurând se asimilau* dânșii cu elementul de rit oriental, care erau în regatul ungar mai ales Români.

Rostul exagerat, ce li-se atribuie bogomililor printre Români cu privire la: viața noastră culturală veche, începuturile noastre de limbă și chiar privitor la viața sufletului la poporul nostru, *este o ficțiune, care-și așteaptă corectivul prin cercetări și în altă direcție*, decât cea bogomilistă, — și trebuie înlocuită cu alți factori, cari să fi putut sta mai aproape de viața poporului nostru, de gândirea lui și de vechile noastre începuturi culturale.

Dr. Gh. C.

---

¹ Ep. Melchisedec.

CINSTIREA DUMINECII LA AMERICANI.

Dumineca ar trebui să fie la toate popoarele creștine, ziua cea mai cinstită, ziua odihnei trupești și a primenirii sufletești. Durere, vremea a schimbat în multe locuri și la multe popoare și adevăratul rost al acestei zile. Chiar la poporul nostru, — popor crescut în și prin biserică, Dumineca, nu mai are însemnătatea sa și cinstea cuvenită. Se înțelege, această schimbare s'a făcut pe neobservate și poporul e în credința că e bine așa cum este și altcum nu se poate.

Să luăm de pildă o Duminecă din dricul verii, când munca câmpului e mai intețită. Mi-aduc aminte de când eram acasă... Nu odată am văzut Duminecă dimineața bărbați cu coasa pe umeri. Când se făcea de ploaie după amiază, vedeam adeseori junișani mergând la strâns de snopi. Am văzut și cete de feciori trăgând pologi groși în livada sau grădina cutărui om cu bunăstare, căruia îi venise chef să facă clacă în zi de Duminecă. Despre scos de cânepă, despre ridicarea coperișelor noilor clădiri economice nici nu mai amintesc, acestea anume sunt lăsate pe Duminecă, aproape peste tot locul.

La biserică merg mai puțini credincioși și merg târziu, motivându-și absența sau întârzierea cu: am fost prea ostenit că am lucrat toată săptămâna. Dar după amiază sunt toți în tălpi la horă, iar cărcimele sunt atât de îndesuite de nu poți arunca un ac. Găsești acolo și oameni îmbrăcați murdar, semn că încă de dimineață și-au făcut loc și și-au uitat să meargă și la biserică ori să se mai abată și acasă.

Cele mai multe vrajbe se întâmplă tot în ziua Duminecii. Atuncea se bea mai mult rachiu: izvorul vrajbelor. Chiar și cele mai multe neînțelegeri familiare se încep în ziua Duminecii.

În multe comune — nu știu dacă chiar în toate, — în zi de Duminecă se sorocesc și oameni la cancelaria comunală, iar jurații măsoară toată ziua pe hotar, constatând prevaricațiile și pagubele. Și câte și mai câte lucruri nu se isprăvesc Dumineca, nu la întâmplare, ci anume lăsate pe aceasta zi — cu altă menire.

Și nu e bine așa!

Americanii altcum serbează Dumineca.

Sâmbătă seara munca înceată, dacă e posibil — căci sunt și fabrici, — ca turnătoriile de fier, unde munca nu se poate întrerupe nici în ziua de Paști. Cele mai multe se isprăvesc Sâmbătă la amiază sau cel mult la 4 ore după amiază. Cârcimele — dacă sunt într'o localitate cârcime — se închid Sâmbăta la 9 ore și nu se mai deschid până Luni dimineața. Bisericile se deschid Dumineca des de dimineață și se închid numai seara târziu. În fiecare se țin 3—4 servicii, rostindu-se la fiecare serviciu o predică, în caz că servesc mai mulți preoți, și două. Dar biserica e totdeauna plină de lume.

Bisericile bogate aranjează după amiază, anumite șezători religioase unde iarăș se rostesc predici practice admirabile. La astfel de șezători se împarte celor prezenți înghețată, zaharicale și prăjituri — gratuit. În bisericile mai sărace se vând acestea cu bani scumpi, sporindu-se fondurile din care se întrețin.

În unele state, — cum e Pensylvania — în zi de Duminecă nu e permis jocul nici muzica. Nici circ, nici teatru, nici cinematograf Dumineca nu e deschis. În unele localități nu se vând nici măcar țigări sau beuturi nespirtuoase. Sunt oprite chiar jocurile de distracție, cum e de pildă biliardul. Contract încheiat, sau tocmeală făcută în zi de Duminecă, sunt fără de valoare. Vrajbele întâmplare Dumineca sunt cu mult mai aspru pedepsite, ca cele din zi de lucru. Chiar numai parcurile, muzeele și librăriile sunt deschise pentru recreația celor care muncesc greu, în decursul unei săptămâni în fumul și praful fabricelor.

Dar nu numai la orașe e așa. Și la sate e tot asemenea. Un farmâr (plugar) nu ar lucra ceva pentru o lume întreagă. De Sâmbătă seara până Luni dimineața el se roagă, cetește, merge la biserică și se distrage în cercul familiei sale. Chiar aranjându-se vreun maial, beătură spirtuoasă nu se folosește. În sate peste tot, rar află cârcimă. La votări comitatense de obicei, satele dau cele mai multe voturi pentru închiderea cârcimelor. Astfel se explică și închiderea cârcimelor dela orașe.

Fiecare American are în casa sa Biblia. Ei cetesc toți și cetesc cu drag. Și deaceea credința lor e mare și tare. Nu odată am auzit chiar în familii, — cum s'ar zice, aristocrate, — cetin-

du-se din Biblie de cătră capul familiei, pe când ceilalți membri, până și servitoarea, ascultau.

Când locuiam în Jounstown Ohio, aveam un vecin care se ocupă cu vinderea de realități. Din percente își făcea un traiu destul de cinstit. In casa lui aveà un pian, prietinel nedespărțit a oricărei familii americane. El mergeà regulat la biserică în fiecare Duminecă. Soția lui, cam bolnăvicioasă, rămâneà adeseori acasă. In schimb, tot timpul cât erà la biserică, ea cântà la pian numai psalmi religioși, dar cu atâta dragoste și cu atâta sentiment, încât îți reaminteà tipul femeii creștine zugrăvit cândva de penelul sau peana vestiților măestri cari nu mai sunt.

Aveau și un băiat ca de vreo opt ani. Și mare mi-a fost mirarea, când într'o Duminecă după amiazi, am văzut pe mama sa apucându-l de urechi și îngenunchindu-l, pentrucă erà prea sburdalnic și nealegător în vorbe. Azi e Duminecă Charly — îi zise mamă-sa — trebuie să fi mai cuminte și mai bun ca în alte zile. Inainte de a luà prânzul, cântau un imn religios — cu acompaniament de pian.

Nu pot susțineà, că toți americanii sunt la fel, dar sunt foarte mulți, cei mai mulți, pe când la noi nu știu câți s'ar aflà. La noi pianele sunt pentru putpurii... Un imn bisericesc se cântă la noi la pian numai când o d-șoară de elită se vede în fața publicului mare — la concerte, și cântă numai ca să stoarcă aplauze, dar nu ca să măriască pe Dumnezeu.

Dar Biblia în câte case o aflăm?

Dar biserica de câți boieri e cercetată?

Noi ne-am depărtat de Dumnezeu tare... tare...

Nu vă vine să vă mirați?

Eu nu mă mir că, Americanii nu numai în industrie și în comerț sunt cei dintâi, ci sunt și ceice se apropie mai mult de Dumnezeu. Prin ei își arată Dumnezeu mărirea și bunătatea sa.. Noi ne depărtăm de El... suntem răi.

Farrell Pa, la 15 Iunie 1914.

I. Podea,
adm. prof.

MITROPOLIA ARDEALULUI SAU A BĂLGRAULUI ANTERIOARĂ LUI MIHAIU VITEAZUL.

I. Mănăstirea mitropolitană veche.

În anul 1913, s'a dat în vileag un nou document, privitor la vechimea mitropoliei române din Bălgrad.

Mulți cred, că abia acest document nou e în stare acum *pentru prima dată*, să probeze, cumcă înainte de scurtele zile de slavă românească, alui Mihaiu Viteazul, în Bălgrad, ori preste tot în Transilvania, a existat deja *așezământul* nostru ierarhic, numit *mitropolitan*.

În realitate însă, cum se va vedeă îndată, de totului tot altcum ni-se prezintă *forma* faptului și adevărului.

Noul document la dreptul vorbind, absolut nimica alta nu face, decât simplamente *confirmă* din nou și *din altă parte* adevărul îndestul dovedit deja cu câțiva ani mai nainte.

Firește apoi, de datoria viitorului — apropiat ori îndepărtat nu împoartă — rămâne, să constateze, că avut-a sionul românesc din Transilvania, mitropolia sa particulară și pe timpurile de înainte de a fi așezată această instituțiune în Bălgrad, ca în capitala și rezidențiala țării, și dacă în adevăr a existat mitropolie și mitropoliți, unde a fost așezată, eră ea fixată ori portativă și cari îi sunt titularii de pe vremile acelea.

În anul 1904, d-l profesor de Istorie bisericească a Românilor la universitatea din București N. Dobrescu, a publicat din arhivele statului unguresc la Budapesta un *rezumat*, al unui document¹ din 16 Februarie 1581,² liberat de domnitorul Ardealului Hristofor Báthory, în cauza unui pământ alodial, a cărui hotărnicie o satorî.

Actul acesta dovedește, că în mahalaua urbei Bălgradului, (extra moros civitatis nimirum Albensis) ierarhul românilor din comitatul Albei din Transilvania, are casă ce zace spre partea de miazăzi a intravilanului alodial, alui Mihaiu Balásfi de Lipova:

¹ V. Mangra «Ier. și mitropolia bisericii române din Transilvania și Ungaria» Sibiiu 1908 p. 106.

² Actul din 16 Ian. 1581 e un transcris al altui document din 1580. Z. Pâclișanu «Cultura Creștină» Blaj 1914 p. 175. Deci actul lui Dobrescu e a treia prefacere după scriptură.

«Meridionali parte domus Valachorum episcopi in comitatu Albensi Transylvaniae». ¹

Cumcă casa din vorbă nu e o casă privată a cutărui episcop român, ci e rezidență oficială episcopală, istoricii sunt de perfect acord.

Ce se ține însă mai departe de amănunte și de alte coniec-turi, ce se pot trage și trebuie să se tragă, din faptul existenții menționatei rezidențe, toți scriitorii noștri, cari s'au ocupat până azi cu întrebarea aceasta, au păreri diferite, mai mult ori mai puțin plausibile.

Însuși descoperitorul Dobrescu socotiă la început, că casa e rezidența episcopului calvin Mihai Tordassy. ²

O vreme îi secundam și eu. ³

Mai târziu d-l profesor își schimbă opiniunea, ⁴ și acum un an apoi o spune limpede că în 1579 arhiepiscopul ortodox român Ghenadie I locuște în aceasta casă, mutându-se acî delă mănăstirea Prizlopului. ⁵

Mai mult încă! Domnii Pâclișanu ⁶ și Dragomir, în vremea din urmă cred, ⁷ că primul episcop român ortodox, Eftimie (1572—1574) pus preste toți românii din Ardeal și părțile anexe, ⁸ se oploșise dejă între aceste ziduri încăpătoare, desigur însă cu mult mai puțin înalte și arătătoare ca bunăoară modestele cortele protopopești rurale din zilele noastre.

Regretatul Bunea revindică casă din pricina lui Ghenadie și crede, că el însuși și-ar fi zidit-o, (1579—1581) dar cu o cale grăbește a preciză, că gazda se adăpostiă aici totuș numai ocazional și trecător, rezidând adecă statornic încă tot la Prizlop. ⁹

D-l Iorga e de părerea, că casa serviă de cortel superintendenților români calvini și că delă aceștia a trecut drept moște-

¹ N. Dobrescu «Frag. privitoare la istoria bisericii române». Budapesta 1905 pag. 9 și următoarea.

² *Idem* ibid pag. 14.

³ «Orizontul» Cluj 1906 Nr. 9, pag. 58.

⁴ Pâclișanu l. c. 175.

⁵ N. Dobrescu «Istoria bisericii române» Vălenii de munte 1913, pag. 58.

⁶ Pâclișanu ibid 229.

⁷ Silviu Dragomir în «Transilvania» 1914, pag. 102.

⁸ «Ubilibet in hoc regno». N. Iorga «Stefan cel mare, Mihaiu Viteazul și mitropolia Ardealului» București 1904, pag. 31.

⁹ A Bunea «Ierarhia românilor din Ardeal și Ungaria» Blaj 1904, pag. 184—187.

nire la Ioan de Prizlop, (1585) ori că o căpătase deja amintitul Ghenadie.¹

Azi știm pozitiv, că lângă această casă vlădicească suburbană se află și îndatinata mănăstire, sau biserică: «*Biserica din Belgrad*»,² dovadă mare și aceasta, cumcă nu poate fi de fel vorba aici de un local și proprietate privată personală, ci de o zidire publică.

În această biserică fu îngropat la 1595, boierul Danciu, unul din solii lui Mihaiu Viteazul, care ostenise la curtea lui Sigismund Báthory spre a încheia cunoscutul tractat rușinos din 20 Maiu 1595; act dealtmîntrelea sfârmat încă în cursul aceluiaș an, spre marea bucurie a voivodului român.

Mitropolia lui Mihaiu Viteazul, considerând toate cele de considerat, a putut fi zidită numai începând cu primăvara anului 1597; scurt, acestei așezări, la toată întâmplarea i-a premers vizita fastuoasă a laudatului domn muntean, făcută în Ardeal în iarna 1596—1597.

Biserica veche din 1595, numită «cea mică» există încă pe timpul unirii lui Atanasie din 1701 și cei rămași în ortodoxie just și cu bărbăție și-o reclamau sieși, dară fără nici un rezultat.³

Această bisericuță cu aparținătoarea ei casă episcopescă, *va să zică vechea noastră mitropolie*, la tot cazul a trebuit să fie barem de vechimea unui genunche de oameni și apoi să fie bine cunoscută în cercuri mai largi, căci altmîntrelea nu aveà rost provocarea unui act public din 1580—1581, la casa aceasta, ca la un semn tradițional și notoric! O casă zidită, ori căpătată de vlădica românilor între anii 1577—1580, încă nu putea fi preste trei ani mai târziu o numire tipică și cunoscută, mai ales nu atunci, când tocmai prin ea se precizează demarcări topografice litigioase.

Ci «*Casa episcopului Valachilor*» și cu a ei «*Biserica din Belgrad*», cari existau înainte de ctitoria Mihăileană cel puțin cu

¹ N. Iorga o. c. pag. 8 și 10; tot el «Istoria bisericii românești» Vălenii de munte 1908, v. I, pag. 220.

² Iorga l. c. 10 zice, că nu erà «biserică sau mănăstire», tot el însă cu doi ani mai nainte în «Sate și preoți din Ardeal» pag. 135 (38—40) pomenește aceasta biserică. La fel zice și în Istoria bisericească l. c. pag. 220.

³ Despre ea, pe baza unui material needitat încă, va da în curând o carte d-l Dragomir. Cnf. «Transilvania» l. c. p. 101—102 cu nota 2.

30 de ani și cari zidiri rămaseră în picioare, să vadă și schimbarea ortodoxiei în catolicism, erau încă apte de a se aciui în ele mitropolitul român și preste o jumătate de veac, după clădirile solide și confortabile ale lui Mihaiu Viteazul!

Din ce cauză, acum în goana condeifului nu-mi dă mâna să aflu — poate zidirile lui Mihaiu să fi fost ruinate de întemperiile vremii, ori devastate de Turco-Tătari — destul atâta că *arhiepiscopul-mitropolit Simion Ștefan Simionovici, la anul Domnului 1649, locuie în mitropolia veche suburbană*: «Habent episcopum suum qui Albae-Iuliae *in suburbanis residet*», notează despre noi contimporanul călugăr iezuit din Alba-Iulia, Ioan Milley, în memorialul său de 100 pagini, redactat asupra răstimpului de 5 ani, dintre 1648—1653.¹

Altcum despre mănăstirea mitropolitană, ridicată de Mihaiu Viteazul, știm că pe la anii 1610 eră invadată de episcopul catolic polon: Valerian Lubieniecki, om iubitor de răsboaie și depravat. Acesta mult timp se răsfășase aci săvârșind tot felul de ierurgii, fără ca patriarhul Romei se știe ceva despre această ispravă arbitrară. «In Transilvania penes Albam Iuliam monasterio schismatico in suam sine omni licentia sedis apostolicae auctoritate accepto, permultum ibidem sacra peragens omnia permansit temporis».²

Nu cumva și pe vremea lui Simion Ștefan va fi fost tot așa cu ctitoria lui Mihaiu, dat fiind, că asupra tuturor așezămintelor mihăilene, ardelenii, se năpustiau cu o adevărată furoare vandală, și de aici ar fi să ne explicăm împrejurarea că mitropolitul Simion Ștefan la 1649 nu putea să rezideze în curțile lui Mihaiu Viteazul?

(Va urma).

Gruia.

---

¹ «Monumenta comitialia Regni Transilvaniae, Erdélyi országyűlési emlékek de Szilágyi Sándor Budapesta vol XV. pag. 492. Milley zice limpede că în 1649 locuie episcopul în mähala Bălgradului, deci în clădirea veche, descoperită de d-l Dobrescu, clădire, care va susta încă și pe vremea unirii.

Nu pot constată, *Ioan Milley* e identic ori nu, cu iezuitul *Ștefan (Sebastian) Milley*, din Munkács, misionar, care a figurat mult la unirea Rutenilor și care pare, că a fost în Bălgrad cu vlădica rutean Partenie, când acesta fu sfințit arhieru, de mitropolitul nostru Simion Ștefan. Cnî. și Dr. *Hodinka Antal* «A munkácsi gör.-kath. püs-pöség története» Budapesta 1910.

² *Tocilescu* în rev. «Columna lui Traian» București 1874 pag. 309.

CATOLICI ȘI SCHISMATICI.

I.

Cuvintele *catolic* și *schismatic* sunt pe buzele tuturor; dar întrebuințarea, ce se face cu ele este contrară înțelesului lor adevărat.

Este deci de folos să se determine semnificațiunea acestor două cuvinte. Pentru acest scop e de lipsă să aruncăm o privire asupra organizațiunii primitive a bisericii. Biserica veche eră o agregatie ierarhică a tuturor bisericilor locale. Se distingeau în acestea două grupe principale: *mitropoliile*, cari aveau în circumscripția lor mai multe biserici locale; mitropoliile însăși se concentrău în jurul *patriarhatelor*. Înainte de desbinarea bisericilor răsăriteană și apuseană, numărul patriarhilor fusese fixat la cinci, cari erau episcopii din Roma, Constantinopole, Alexandria, Antiohia și din Ierusalim. Acesta din urmă n'avea nici o mitropolie sub supraveghierea sa. Titlul de patriarh i-se păstrase, nu din cauza importanței politice, ce ar fi avut-o cetatea lui episcopală, ci din cauza misterelor Fiului lui Dumnezeu, cari se săvârșiseră acolo.

Patriarhii aveau drepturi egale și în ce privește conducerea bisericilor supuse jurisdicțiunii lor particulare; ei aveau, fiecare în patriarhatul lui, o autoritate egală, și ei o folosiau aceasta în înțelegere cu episcopii din mitropoliile și bisericile particulare, cari încă își aveau autoritatea lor fixată prin legi.

Aceste legi sau canoane fuseseră compuse și promulgate cu consimțământul tuturor reprezentanților bisericilor, întruniți, fie în sinoade ecumenice, fie în sinoade provinciale.

Aceasta stare de lucruri dăinuî opt veacuri, nu fără oarecari conflicte între episcopii din Roma și cei din Constantinopole, cari pretindeau titlul de *universal* în biserică, în virtutea importanței cetăților, în cari erau episcopi. Un lucru vrednic de însemnat este, că episcopii din Roma se împotrăviră ambițiunii celor din Constantinopole și se luptară energic pentru dreptul antic. Scrisorile sf. Grigorie cel Mare conțin, referitor la această chestiune, cele mai prețioase indicii. Când însă, în veacul al nouălea, patriarhii Romei deveniră principii lumești, ambiția lor întrecu pe

cea a patriarhilor din Constantinople; ei voiau să domnească asupra bisericilor din lumea întreagă; dar ei găsiră, în ceilalți patriarhi, o rezistență absolută față de pretențiile lor ilegite. Atunci episcopii Romei se separară de legătura patriarhilor, se proclamară *centrul bisericii*, declarară *schismatici* pe toți aceia, cari nu recunoscuseră drepturile, ce și-le atribuiau, și rezervară exclusiv pe sama partizanilor lor numirea de *catolici*. Patriarhii Romei avut-au ei oare dreptul să lucre în chipul acesta? Aceasta este chestiunea, pe care voim să o examinăm.

Noi putem stabili, după sf. Pavel, că biserica lui Isus Hristos este un edificiu dumnezeesc, întemeiat pe niște principii, cari n'au în ele nimic omenesc. Temelia esențială, pe care se razimă acest edificiu este Isus Hristos cu învățătura sa. Consecința imediată și necesară din acest principiu este, că toți aceia, cari sunt *încorporați* Omului-Dumnezeu și cari cred în învățătura lui, sunt membrii ai bisericii sale.

Așadară, în afară de orice condiție de loc, de timp și de îngrădiri omenești, biserica lui Isus Hristos este totdeauna *una*, compusă din adevărații credincioși ai lui Isus Hristos; *una*, nu în urma *aglomerării* sale în preajma cutărui sau cutărui episcop, ci *una* în ce privește *credința*. Aceasta credință trebuie să fie *completă*; pentru aceea cuvântul grecesc *catolic*, (a cărui rădăcină adevărată este *κατ' ὅλον*,) s'a dat membrilor bisericii, pentrucă ei admiteau *în întregime* sau într'un mod *complet* învățătura descoperită.

Biserica poate fi prin urmare *catolică* fără să fie răspândită pretutindeni. Chiar și cei mai mulți din sf. Părinți au învățat, cu toată dreptatea, că biserica nu rezidă în *mulțime*, ci în creștinii credincioși credinții, păstrate în integritatea ei.

Material vorbind, biserica creștină este compusă din toate bisericile locale, cari se trag dela apostoli, cari sunt legate de apostoli și prin ei de Isus Hristos. Aceste biserici, cari trăiesc vieța lor particulară, cât privește disciplina și 'n ce privește toate cele ce se țin de instituțiile bisericesti, formează o aglomerare mare, unită prin legăturile unei credințe identice și prin comunitatea originii; această biserică *catolică* și *apostolică* își manifestă vieța prin mărturisirea credinții sale și prin succesiunea neîntre-

ruptă a păstorilor săi. Rivalitățile locale, disputele particulare asupra unor întrebări, cari nu aparțin credinții, însaș ura care rezultă din antagonismul dintre naționalități, nu pot atinge principiul *adevărat* al unității, așa cum l-am formulat noi. Și când păstorii unei biserici apostolice ar vătămă acest principiu, violând depozitul de credință, credincioșii cari rămân tari în credința *cea antică și permanentă*, rămân totodată în sânul bisericii lui Isus Hristos; titlul de *catolic* le aparține.

Din aceasta noțiune a catolicității bisericii se deduce în mod firesc înțelesul cuvântului *schismatic*.

Nu poate fi cineva schismatic, decât separându-se *în mod formal* de o biserică, a cărei origine este *apostolică* și care a păstrat neatins depozitul descoperirii.

Pentru a avea dreptul să poarte titlul de *apostolică catolică*, o biserică e datoare să păstreze cu credință întreagă învățătura descoperită și să aibă păstori, cari să vie în linie dreaptă dela apostoli. De îndatăce o biserică locală introduce schimbări și inovații în doctrină și în dregătorie, ea încetează cu evidență de a mai face parte din biserica apostolică-catolică; ea se separă de ea.

Aceasta *separare* constituie *schisma*, după semnificațiunea, ce o are acest cuvânt în limba grecească.

Sau, aceasta separare este un act, care, de natura lui e public, și care lasă urme destul de adânci în istorie pentru a fi cunoscut cu ușurință. Putem deci, din istorie, să cunoaștem bisericile, cari și-au schimbat *credința* și cari au rupt cu succesiunea apostolică; și să determinăm în felul acesta cu toată claritatea, unde se găsește adevărata biserică a lui Isus Hristos. Dară, deoarece în sânul bisericilor locale, cari și-au modificat credința *în mod oficial*, credincioșii pot păzi tăcerea în fața acestor modificări sacrilege, sau protestă, urmează, că fără a ieși în mod ostentativ din biserica, de care se țin prin naștere, ei sunt tot membri ai bisericii lui Isus Hristos, îndatăce succesiunea apostolică n'a fost întreruptă în dregătoria păstorilor lor.

O biserică locală nefiind infalibilă, un credincios are oricând *dreptul și datorința* să controleze învățământul local, ce l-a primit, cu ajutorul regulei *catolice*, adică al mărturisirii permanente a tuturor bisericilor; acesta este singurul *criteriu*, pe care, e permis,

să-l invoace cineva în mod rațional pentru a-și fixa credința, pentru că numai printr'acest mijloc e cu putință să cunoaștem în mod sigur învățământul apostolic complet, și înțelesul, ce s'a dat în toate timpurile cărților sfinte, când interpretarea lor e dificilă și controversată.

Bisericile nu sunt așadar schismatice, decât dacă rup, în același timp, atât cu *credința apostolică* cât și cu *succesiunea apostolică*.

Credincioșii, cari trăiesc în sânul bisericilor, separate numai în ce privește punctul întâiu ai agregăției *catolice*, înșiși nu sunt nicidecum schismatici, de vremece protestează în contra erorilor, pe cari niște păstori vinovați le-au impus bisericii lor, și câtă vreme ei urmează *regula catolică* în credința lor. Credincioșii numai atunci sunt schismatici, dacă aderează la o biserică, care n'ar avea *succesiunea apostolică*, pentru că în cazul acela nici o legătură nu i-ar împreună cu biserica lui Isus Hristos.

Să luăm un exemplu izbitor, pentru ca să facem mai înțeleasă ideea noastră:

Incepând, de când papii au ajuns suverani, ei sacrificară datorințele lor de păstori ai sufletelor, intereselor politice; schimbară spiritul Evangheliei, își atribuiră o autoritate doctrinală ilegitimă, și atraseră bisericile Apusului, prin înrăurirea puterii lor politice, a autorității lor ca patriarhi ai Apusului și a prestigiului demnității lor de primi episcopi ai bisericii, le atraseră după ei în inovațiile lor. Dar, în toate timpurile, s'au găsit, în aceste biserici un mare număr de creștini, alipiți cu toată sinceritatea de credința lăsată moștenire de apostoli, cari s'au luptat cu stăruință, și cari continuă să lupte încă și în zilele noastre, împotriva acestor abuzuri nenorocite; cari lucră la nimicirea lor.

Dar în mijlocul acestor abuzuri și inovațiuni, cari au fost urmarea lor necesară, biserica romană a păstrat neștirbită succesiunea preoției apostolice. Dacă deci ea a violat cu privire la mai multe puncte depozitul credinței, ea se alătură la apostoli prin ansamblul credințelor sale și mai ales prin succesiunea păstorilor săi. Ea nu-i deci *schismatică* în înțelesul absolut al cuvântului; credincioșii, cari trăiesc în sânul ei, aparțin bisericii apostolice; dar ei au datorința, dacă cunosc erorile bisericii lor, să protesteze împotriva acestor erori.

Printr'o răsturnare neînțeleasă a adevăratelor noțiuni despre *catolicitatea* bisericii, partizanii fanatici și excluzivi ai bisericii romane consideră de *schismatici* pe aceia, cari protestează în contra acestor erori; pentru a ajunge însă, să formuleze o doctrină într'atâta de eterodoxă, ei au fost siliți să așeze în episcopul Romei și în biserica lui, centrul unității. Atât principiul lor, cât și consecințele, pe cari le scot din el, sunt de o egală falșitate. Invățământul tuturor veacurilor creștine începând dela apostoli este în desăvârșită contrazicere cu strania lor doctrină.

Din cele stabilite mai sus urmează:

1. Că unitatea bisericii nu constă nicidecum dintr'o asimilație completă;
2. Că bisericile locale nu sunt de loc despărțite între olaltă prin diversitatea disciplinei lor particulare;
3. Că legăturile esențiale, cari le împreună într'adevăr sunt: *credința completă și succesiunea dregătoriei apostolice*;
4. Că o biserică particulară poate, prin păstorii ei, să cadă în eroare, fără să fie pentru aceea cu desăvârșire *schismatică* câtă vreme a păstrat succesiunea dregătoriei apostolice;
5. Că biserică schismatică este aceea, care nu se mai ține de apostoli nici prin legătura credinții, nici prin succesiunea preoției;
6. Că particularii nu-s despărțiți de biserica lui Isus Hristos, decât în caz, că aderează într'un mod absolut la o biserică locală pe cari nimic nu o mai leagă de apostoli.

II.

În articolul nostru precedent, am zis, că legăturile esențiale, cari împreună bisericile particulare pentru a formă biserica lui Isus Hristos sunt *credința apostolică și succesiunea preoției apostolice*.

Aceste două condiții au o însemnătate egală; căci o societate de creștini, care ar profesă învățăturile apostolice, dar care n'ar avea păstori, cari să se coboare direct dela apostoli, n'ar constitui o biserică, cu alte cuvinte o societate *apostolică*; nu există biserică fără de păstori; nu există biserică *apostolică* fără de păstori apostolici. În afară de aceasta condițiune pot să existe societăți *creștine*, dar nu *biserici* propriu zise. De altă parte, o biserică, ai cărei păstori și-ar trage demnitatea lor preoțească din succesiunea

apostolică, dar care ar fi părăsit învățăturile credinții, lăsate moștenire de către apostoli, n'ar mai merita să se considere ca o biserică apostolică, fiindcă legătura *esențială* a credinții, care o împreună cu apostolii, ar fi ruptă.

Adevărata biserică a lui Isus Hristos este prin urmare totalitatea comunităților creștine, cari sunt legate de apostoli prin credință și succesiunea preoției. Numirea de *catolică*, ce i se dă este consecința naturală a apostolicității sale; căci, îndatăce ea se ține de apostoli prin cele două legături, pe cari le-am arătat, ea posedă doctrina *una și completă*, pe care au propovedit-o apostolii în numele lui Isus Hristos.

O biserică locală ar putea deci să nu poarte numirea de *catolică*, și *de fapt* să fie; tot astfel, cum o biserică, care ar fi schimbat doctrina apostolilor, sau care ar fi pierdut succesiunea preoțească dela apostoli, să nu fie catolică, chiar când ea ar uzurpa titlul ca atare.

Se zice în simbol: «*Cred în biserica apostolică, catolică*», adică într'o biserică, care nu-i mărginită în cutare ori cutare loc, ci în aceea, care este *legată de apostoli într'un mod desăvârșit*.

În acest articol al simbolului, ideia de căpetenie, esențială, este exprimată prin cuvântul *apostolic*; cel de *catolic*, nu-i decât consecința celui dintâiu, dupăcum am susținut în cele de mai sus.

În urma acestora să venim la întrebarea, pe care am suslevat-o în articolul nostru precedent și pe care principiile noastre generale au rezolvit-o deja: Patriarhii Romei, după despărțirea lor de comuniunea patriarhilor orientali, au avut ei oare dreptul să declare pe aceștia din urmă *schismatici* și să-și rezerve în mod exclusiv numirea de *catolici*?

Noi am văzut, că o biserică schismatică este aceea, care nu se mai ține de apostoli nici prin legătura credinții, nici prin succesiunea preoției.

Dar, bisericile orientale au păstrat succesiunea preoției în linie dreaptă dela apostoli; acesta-i un adevăr *pe care nime n'a încercat vr'odată să-l conteste*; bisericile orientale au păstrat în toată întregitatea lor și învățăturile de credință, așezate pe apostoli și profesate de întreaga biserică catolică antică de dinaintea epocii desbinării sale: acesta-i încă un adevăr *care n'a fost nici-*

când contestat de cineva. Singurele reproșuri, ce le-au făcut partizanii bisericii romane bisericilor orientale se reduc toate la acestea: că orientalii n'au voit nicicând să primească inovațiile, pe cari biserica Romei le introdusese la ea în învățăturile de credință, și mai ales pretențiile ei la absolutism în Biserică. Nicicând ei n'au îndrăsnit să le reproșeze, c'ar fi făcut cea mai ușoară schimbare în vechea doctrină.

E prin urmare clar, că sub nici un raport, bisericile orientale nu puteau fi acuzate de *schismă* și că n'ar putea cineva să le atribuie numirea de *schismatice*, fără a săvârși față de ele nedreptatea cea mai manifestă.

În vremea despărțirii bisericilor apusene și răsăritene, acestea din urmă rămăseseră pe deplin *apostolice catolice*. Cum însă, din veacul al nouălea până astăzi, aceste biserici n'au schimbat nimic din credința lor și n'au pierdut succesiunea preoției, ele au rămas, de fapt și cu drept, ceea ce erau atunci, ceea ce fuseseră dela întemeierea lor, adică *apostolice catolice*.

Să examinăm acum condițiunile, în cari s'a așezat biserica romană după despărțirea ei de către bisericile orientale. Ea a păstrat succesiunea preoției apostolice; ea a păzit chiar și credința apostolică, căci ea n'a tăgăduit nici una din învățăturile aparținătoare credinții; numai cât ea a voit să ridice în stare de dogme anumite opinii teologice, cari în ultimele lor consecințe, contrazic dogmele revelate.

Urmează de aci, că biserica romană nu poate fi calificată de *schismatică*, înțelegând acest cuvânt într'un mod riguros, dar ea a avut cu toate acestea mai puțin drept decât bisericile orientale să-și atribuie, exclusiv numirea de *catolică*, fiindcă ea a căzut în eroare cu privire la mai multe puncte, cu toate că ea s'a silit să împreune erorile ei cu dogmele cele descoperite.

Bisericile orientale, cari rămaseră mai credincioase decât biserica romană, n'au avut aceste pretenții exagerate. Cu toată acuzau pe sora lor din Apus cu inovații și erori, ele nu i-au dat numirea de *schismatică*; de altă parte, înțelegând ele, că din cauza unor împrejurări nenorocite, bisericile apusene nu luau nici o parte la sinoadele lor, ele nu deteră acestor adunări numele de *ecumenice*. Biserica romană a fost, sub acest raport, mult mai

ambitioasă, și dete acest nume, de dragul papei, unor întruniri la cari mai multe din însași bisericile apusene n'au luat nici o parte.

Bisericile orientale au dat și altă dovadă de modestie și de dragostea lor pentru unitate; până în zilele noastre, ele au păstrat obiceiul să spună, că biserica are cinci patriarhi superiori, cărora ele le dau titlul de *universalii* (vsélenskié), și între aceștia e înțeles și cel din Roma, căruia ele îi dau chiar locul întâiu, cu toată părerea de rău, ce o simte, că el s'a despărțit de ceilalți, și că el nu păstrează cu dânșii bunele legături, pe cari ar fi de datoria lui să le înoiască.

Ajung aceste considerațiuni generale pentru a fi în drept să scoatem aceste conclusiuni:

Biserica orientală a păstrat până în zilele noastre depozitul credinții apostolice într'un mod absolut, fără a schimbà ceva din el, fără a-i adauge ceva.

Biserica romană a introdus în învățăturile revelate inovațiuni, ceea ce înseamnă tot atâtea erori.

Prin urmare, biserica orientală nu poate fi numită nici eretică, nici schismatică; ea a rămas, dimpotrivă *apostolică catolică*.

Prin urmare, biserica romană, fără a fi pierdut cu desăvârșire această numire, n'are nici un drept să o denege celorlalte biserici, cari au perseverat mai bine decât dânsa în păzirea neștirbită a *depozitului* învățămintelor apostolice.

Dea Domnul să înțeleagă odată acestea; să renunțe le erorile sale, la pretențiile sale ambițioase; să recunoască, că inovațiile sale îi vor aduce pieirea; că din această rădăcină rea nu pot ieși decât un arbore rău și roade rele!

Ceeace susținem se aplică bisericii latine în genere; dacă însă, sub acest nume, lumea ar înțelege pe papa și curtea lui, cum vreau ultramontanii, atunci am afirmà, fără a ne îndoii, că ea a alterat însuș spiritul bisericii catolice: ea a înlocuit umilința cu mândria și ambiția; abnegația cu lăcomia; înțelepciunea evanghelică cu șiretenia; că personalitatea papei ajungând a fi *totul* în aceasta biserică, caracterul omenesc eclipsează într'nsa elementul divin.

După Sergie Suschkoff Wladimir.

INSTIGATORII SE DEMASCĂ. ¹

(Din memoriile unui duhovnic).

Are Românul o zicală: Vinul, când fierbe, ușor sparge butea. Aplicată oamenilor din Nevoieși, zicala are înțelesul, că nu numai cu mine aveau de lucru; vieața lor spirituală prestetot clocotea, căută a face izbucniri ca mustul închis în bute. Că eu am căzut jertfă exploziei lor, pot zice, a fost curată întâmplare, mai bine zis: a fost erupțiunea nemulțămirilor, alimentată și de ceice își văd periclitare anumite interese.

În Nevoieși, ca aproape pretutindenea unde poporul a fost lăsat a trăi în seul propriu (decenul său), fără nici o regenerare, s'a ridicat o generație care definele străbune și percepțele religioase nu le mai simte; ține la ele mai mult de ochii lumii, decât din convingere. Invățăturile bisericii sunt pentru generația aceasta mai mult o haină, decât principii de vieață. Se nimereau foarte generației cuvintele scripturei: *Se apropie de mine poporul acesta cu gura sa și cu buzele mă cinstește, iară inima lor departe este dela mine.* (Mat. 15, 8). Deaceea, deși oamenii de aici se țineau de oameni umblați prin lume, știutori de legi, ba atotștiutori, de fapt erau niște imbecili de cari s'au lipit numai apucăturile perverse ale societăți, nu și miezul bun. Tragerile pe sfoară, vânarea după interese meschine, lipsa de scrupuli când eră vorba de favoruri personale ș. a. erau deci la ordinea zilei și se practicau aici pe scară întinsă, fără nici o muștrare de conștiință, că doar cineva sufere pe urma nelegiuirilor. Parola dată eră: Să păstrezi aparința omului cinstit, să nu ai de furcă cu legea penală, — de aci încolo toate le poți încercă.

Moral decăzut, lume stricată — nu e vorbă!

Deosebită mențiune merită grupul persoanelor dela cârma comunei. I-am putea zice clică. Clică și eră. În afară da pe tutorul poporului, în realitate eră un fel de societate de pungășie. Între mijloacele de operațiune ale cliciei, de sine înțeles, trebuie să numărăm și spirtul ca foarte modern. Când altfel nu mergea, se află ușor titlul la vr'un aldămaș obștesc — alifia Românilui — care puneă capăt oricărei discuții.

¹ Continuare din Nr. 17—19 Revista Teologică pe anul 1913.

Activitatea clicei pentru comună, o ilustrează foarte bine faptul următor: Nevoieșii, ca toți oamenii satelor noastre, erau descendenții unor părinți coloni sau iobagi. Odinioară boierii (nobili) au stăpânit întreg hotarul lor. S'au slobozit de sub jugul feudalismului și erau oameni liberi. Nevoeșii timpului meu, însă aveau un diferend foarte mare cu foștii stăpâni de pământ: nu era finalizată segregarea. Satul ținea morțiș, că este al lui pământul întreg, după ce străbunii l-au plătit cu sângele, iar boierii ca vechi proprietari pretindeau parte din pământul și pădurea comună, din pescărit și crâșmărit (regale). Cauza se trăgăna de zeci de ani și mistuia multe parale. Acum, (vorba antistiei) se recer sume și mai multe și mai mari. Trebuie bani la avocat, trebuie diurne la o deputație monstră ce are să ducă memorandum la judecătoria înalți și ministru. De unde să se iee banii? Din aruncul extraordinar de câteva mii — pe popor? Partea covârșitoare a oamenilor strigă: Să-și iee boierii ce e a lor, că nu mai răzbim cu spesele! Dacă și nu acum, ne vor câștiga mai târziu... și tot plătim. Dar interesații răspundeau: Voi să tăceți, că numai noi știm cum merg lucrurile acestea... Ținem proces, să obosim boierii, ca la timpul potrivit să scărim prețul și să facem târgul cum vrem noi nu pe voia lor! Și vorba, însoțindu-o și rachia, a prins. S'au dumerit oamenii și au votat și noul arunc de care le plângeau oasele.

Notez că la sfat eu nu eram admis. Corifeii nu vedeau în mine pe omul lor; și nu mă admiteau. Nu că nu mă admiteau, dar m'ar fi scos din sat, să-și capete unealtă cum le place. Decât că eu nu m'am lăsat. Știind de unde bate vântul, îndată după scandalul făcut în biserică, am început a aveà ochi, a studia unele și altele și a aflà isprăvile ce se urzesc prin sat. Intre altele, m'am interesat de cauza urbanală a oamenilor. Mi-se părea diochiată. De când tot spesează cu procesul, nu odată, ci și de două și trei ori ar fi putut acoperi cu bani pământul în litigiu. Fără să bănuie cineva, în cea mai mare taină, m'am repezit la oraș, reședința boierilor. Era departe orașul, drumul mi-a fost obositor, dar nu m'am căit, căci m'a însoțit norocul. Boierii (erau mai mulți interesați în hotarul Nevoieși) chiar țineau în cauză. Mi-au descoperit îndată că nu mai dau pardon; le trebuie bani, nu făgădueli. Avocat au angajat. Le scoate acela ori loc ori banii. Pricepând din

vorbe, că ar fi buni bucuroși boierii să se încheie pacea, am pus întrebarea: câți bani ar trebui, ca răscumpărare totală și la ce termen se pot plăți? M'au dumerit zicându-mi: Noi suntem binevoitori oamenilor ce au slugit pe părinții noștri, numai de formă facem târgul și mult nu pretindem... Văzând că suma cerută nu făcea nici $\frac{1}{3}$ din aruncul ce se proiectă acum pe sat, imediat am cerut și primit dela boieri în scris declarația lor obligătoare, cumcă în schimbul prețului cutare și cutare — abziec de orice drept în hotarul Nevoieși. Terminul de plată: un an de zile. Am păstrat la mine declarația. În adunarea de votare a aruncului din urmă, dupăce se isprăvisse așazicând trebile, mă prezint și eu. Cer să vorbesc ceva oamenilor. Unii voiau să mă asculte, alții nu. În cele din urmă, preste voia clicașilor, poporul mi-a acordat cuvântul. Am început cam așa: Ce ținută ați apucă oameni buni! față de proces, când v'aș asigură, ca cu $\frac{1}{3}$ din aruncul de acum, ați putea aveă toate drepturile boierilor, fără a continua procesul și fără a vă mai conturbă cineva pe vecie în moșiile voastre?... A urmat tăcere profundă. Am observat în acest răstimp că fețele clicașilor încep a se face ca racul. La urmă a izbucnit cu tărie vocea poporului: Celce ne-ar împărtași de astfel de bine după Dumnezeu cel dintăiu binefăcător al nostru ar fi acela! Bucuros plătim a treia parte, măcar în ziua de mâne! — Ca să nu mă țină de mincinos, pun cărțile ce aveam înaintea oamenilor și le zic: mergeți cu prețul, încheiați târgul și plătiți voi... Eu nu primesc la mâna mea nici un ban!... Preste o lună totul eră gata: și contract, și întabulări... De proces nici pomană.

Am pus, cum se zice, mâna pe măturoiul cel mare, l-am învărtit de câteva ori prin sat, și multe murdării am aruncat la o parte, și am întinerit toate ramurile de administrație comunală. Poporul mă adoră... Tot sufletul și la dat mie în acele zile. Nu m'am mai putut căi, deci, că nu mă ascultă, ori nu primește de bune propoveduirile mele de pe amvon... Clica? Clica întâi a stat încremenită pe loc, apoi s'a înmuia și a început a se apropiă de mine (încetul cu încetul). Mă complimentau oamenii aceia ca pe un zeu. Față de opinia publică puternică nici nu puteau altfel; dar mă complimentau și pentrucă poziția mea nici când nu am folosit-o, ca să-i persecut, cum făcuseră ei. Din contră, ca următor ce sunt al lui Hristos, care trebuie să se roage și pentru vrăj-

mașii personali și să zică: Iartă-le Doamne că nu știu ce fac (Luca 23, 24) — m'am purtat cătră toți și cătră fiecare îndosebi cu cea mai mare prevenire; dela mine nu i-am depărtat, ba în felurite forme și pe deosebite căi le-am dat să înțeleagă că eu nu clasific oamenii după amiciție și dujmănie, ci după credință și fapte, și că din societatea mea, avându-le pe aceste, nu vor fi eschiși. Am și avut mângăierea, că cu toții s'au întors și s'au înrolat în șirul membrilor de valoare ai bisericii. Unii, cum se va vedeà, au urmat pe Zacheiul din Evanghelie care ziceà: Iată jumătate din avuția mea Doamne! o dau săracilor, și de am năpăstuit pe cineva, au ceva, întorc împătrit (Luca 19, 8).

Sunt dator cu o lămurire aci. Erà interes obștesc al poporului, să distrug clica, care trăià ca un fel de parazit pe spinarea satului Nevoieși; aceluï interes am servit, când am spart clica. Erà și interes al meu personal să apar: Dinte pentru dinte (Eșire 21, 24). Mi-au făcut zile amare oamenii aceștia — de ce să-i las eu să se resfețe în sudoarea altora?! Doar Dumnezeu a rostit sentința asupra *asupritorilor*, zicând: Și mă voi aprinde cu mânie, și vă voi omori cu sabia, și vor fi muierile voastre văduve, și fiii voștri săraci de părinți (Eșire 22, 24). Inșă numai decât mi-am adus aminte de ordinul dat nouă creștinilor: De te va lovi cineva preste fața cea dreaptă a obrazului, întoarce-i lui și cealaltă (Mat. 5, 39), deaceea după spargerea clicei nu am mai fost răsbunător, ci deplin îngăduitor.

Punctul de vedere moral și al binelui obștesc justifică, va să zică, procedura mea. Nu tot așa se poate justifica procedura cu punctul de vedere al *păstoralei*. Cât de colo se vede, că motorul faptei mele, între alte multe, erà și câștigarea *popularității* pierdute, ori care nici nu o avusesem nici când în Nevoieși. Am spart căci am fost silit de propria mea existență, să sparg clica și să caut a deveni popular înaintea poporului. Altfel trebuia să-mi iau tâlpășița din comună. Diregătoria preoțească e diregătorie, se poate zice, de încredere și preotul ce nu poate aveà încrederea poporului, nu trebuie să steà nici un minut în satul unde este luat la țintă. Deaceea eu trebuia ori să părăsesc satul Nevoieși, ori să-mi câștig pe ceva cale popularitatea sdruncinată. Este înșă mare întrebare, de *trebuie ori nu, să făcă și alții ca mine?* Răspunzând cu *dă*, vânarea popularității o schimbăm în dogmă pentru

preoți. Urmarea? În scurt timp ne pomenim, că clerul sătesc nu e altă, decât o ceată de vânători de popularitate, mai pe scurt: o ceată de farisei. În râvna lor, de a nu-și face inamic poporul, cei mai mulți se vor înjgheba poate la urnirea carului ideilor *sănătoase*, cari în consecințele lor pot fi funeste pentru popor și biserică, ori apoi nu vor mai face nimic, spre a nu se strică cu poporul. Tristă perspectivă. Și e tristă cu atât mai vârtos, că contrazice principiului pastoral, preconizat de Hristos: Păstorul cel bun sufletul său își pune pentru oi (Ioan 10, 11) și contrazice practicei lui Hristos, care indignat preste măsură pe ceice vindea și cumpără în biserică și purtă vase, fără a cugeta la neplăcerile ce-i pot obveni, i-a scos din biserică, le-a răsturnat mesele și scaunele, i-a oprit a purtă vasele pe acolo, ba în ton puternic i-a muștrat pe toți publice, zicând: Au nu este scris, că casa mea casă de rugăciune se va chema la toate neamurile? iară voi o ați făcut peșteră tâlharilor! (Marcu 11, 15—17).

Care va să zică, fapta mea a fost ceva à parte, și pe calea aceasta am apucat în cazul de tot extrem, când altă ușă de scăpare pentru mine nu era. Am întrețesut episodul în acest capitol spre a păstra fidelitatea istorică în memoriile ce le scriu, și l-am întrețesut ca să dăm armă *extraordinară* la cucerirea poporului reslătit. De arma aceasta au trebuință și pot uză însă numai ceice la început și-au riscat popularitatea prin procedare incorectă, cum făcusem și eu. Alții nu au trebuință a se face plăcuți pe căi lăaturalnice. Poporul de regulă primește cu brațe deschise pe noul preot. (Deaceea l-a ales!) și de regulă are multă încredere în el. Câtă vreme pe căile drepte alei păstoririi umblă, nici nu se poate știrbi vaza preotului... fie oricine ar fi, și vină în sat ori de unde ar veni.

Vasile Gan
protopop.

EXHORTARE LA „ÎNĂLȚAREA DOMNULUI”.¹

...«Și Domnul după ce a grăit cu dânșii,
s'a înălțat la ceriu și a șezut deadreapta lui
Dumnezeu»... (Mc. 16, 19).

Iubiți studenți!

După înviere Isus s'a arătat la diferite ocazii învățăceilor Săi, vorbindu-le despre împărăția lui Dumnezeu, care întemeiată de El, are să o lățească ei peste toată fața pământului... «Precum m'a trimis pe mine Tatăl și eu vă trimet pe voi» zice Domnul, Apostolilor săi, cu privire la această datorie. Dar mai caracteristic, mai expres a știut El să le imprime această sfântă datorie atunci, când s'a arătat ultima oară tuturor Apostolilor. Eră în ziua a 40-a dela înviere, data, care răpindu-l vederii lor, l-a înălțat la ceriu, așezându-l deadreapta Tatălui «întru mărire». Pe lângă blânda și indirecta mustrare la adresa celorce nu au voit să creadă, martorilor oculari ai învierii și arătării Lui repetite — ...«fericiți sunt cei ce nu au văzut și au crezut»... — în ceasul despărțirii Sale pământești de ei, Mântuitorul, le rezumă pe muntele Olivilor *esența* datoriei lor viitoare în cuvintele «Datu-mi-s'a toată puterea în ceriu și pe pământ. Drept aceea *mergând învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-le să păziască toate câte am poruncit vouă*, că iată eu cu voi sunt în toate zilele până la finitul veacului».

Dar împlinirea acestei chemări — *a misiunii apostolice* cerea inimi oțelite, caractere de fier, curaj bărbătesc, care să nu părăsiască pe purtătorii ei nici un moment, în toată viața lor. De aceea sfătuește Isus pe Apostoli «ca să aștepte în Ierusalim promisiunea Tatălui, de care le-a vorbit ocazional» continuând: «*Că veți primi putere, când va veni Duhul sfânt peste voi*, și-mi veți fi martori în Ierusalim și în toată Iudeea și Samaria și până la marginile pământului»...

Așa se explică faptul, că Domnul, în ora supremă evită orice cuvânt ce ar fi putut mișca inimile învățăceilor Săi, orice gest, ce le-ar fi stors lacrimi. Isus nu voia să le potențeze amărăciunea ce-i cuprinsese, deja de când le prevestise patimile și moartea Sa, încă puțin timp și voi nu mă veți vedea...»² Din contră, din modul cum ni-se descrie în Sfânta Scriptură (Mc. 16). «Înălțarea la ceriu a lui Isus» pare că auzim pe divinul învățător grăind astfel Apostolilor săi:³ Mi-am împlinit chemarea pământească, și am împlinit-o fără considerare la mine însumi, jertfindu-mă. Chemarea voastră vă cere aceeași împlinire. Urmați-mi în același mod. Fiți tari, gata de jertfă, lucrați bărbătește!

Iată, iubiți studenți, un cuvânt ce sună și pentru voi. El are de altfel o deosebită actualitate și cu privire la finea anului școlar ce vă reclamă

¹ Ținută studenților din clasele superioare ale gimnaziului ort.-rom. din Brașov.

² Ioan 16, 16.

³ Cf. A. Erdinger: Festtags-Exorten.

o cheltuială mai mare de energie, ca până aci. Deaceea cred de potrivit, a vă vorbi cu această ocazie despre *necesitatea unei cugetări și activări bărbătești*, despre *modul și felul* cum vi-le puteți însuși. În scopul acesta voi începe mai întâiu cu o caracterizare sumară a spiritului dominant în vremea noastră, relativ la tema aleasă.

*

timpul nostru e bogat în multe. Bogat în cercetări științifice, bogat în progrese mari pe toate terenele, bogat în descoperiri și invenții, dar bogat și în mizerie și năcazuri. Azi,¹ când mii și mii de fire telegrafice și telefonice, când trenuri, vapoare și aeroplane mijlocesc un contact mai ușor oamenilor, când se descopere polul nordic și sudic, când observăm cu razele X întreaga-ne articulațiune, când telescoapele ne atrag atențiunea spre nemărginirea corpurilor cerești, iar microscopul ne mijlocesc studiarea gângăniilor și vietăților liliputane — ar trebui ca omenimea să se simtă foarte mulțumită și fericită. În realitate nu e așa.

Pretutindenea auzim lamentații după vremea patriarhală de mai nainte. Adesea ne izbește strigătul de regret după trecut: O tempora, o mores! Așa vedem în vremea noastră o bogăție în toate privințele, în bine și în rău. Numai într'o privință e sărac timpul nostru: în bărbăți, în oameni de caracter. Bărbăți cu principii de fier, cari să tindă cu curaj neîntrerupt după scopul fixat lor de Dumnezeu, cari să nu se opriască în mijlocul drumului, nici să se mulțămiască cu o împlinire parțială a problemei lor — iată ce ne lipsesc și nouă în bună parte. Desigur — slavă Domnului! — are și neamul nostru bărbăți, cari se jertfesc pentru binele obștesc, dar aceștia sunt puțini — și adesea întâmpină multe neplăceri chiar din partea alor noștri. «Neamul tău mi te-a dat» — a zis Pilat lui Isus.

Dar pe cât de rari sunt adevărații bărbăți binemeritați pentru neam, pe atât de mare e contingentul celor ce ușor se mlădie, ca trestia de vânt — la tot curentul vremii. Părerile și judecățile lor și deci și faptele lor sunt așa de schimbăcioase, ca și vremea în luna Aprilie. Ceeace au susținut și apărat cu toată tăria astăzi, părăsesc și critică cu acelaș zel, mâne. Dăm apoi în contactul nostru zilnic, de oameni așa de slabi de înger, încât fantazia și dispoziția lor momentană, mediul și impresiile trecătoare le sunt singura călăuză. Sentimentalismul le copleșește rațiunea lor, întocmai ca neghina grâul. Unii ca aceștia nu se pot decide pentru nimica, căci le lipsește tăria deciziunii.

Nu mai amintesc și de alte «tipuri» de oameni, ci vin la întrebarea: *Ce-i de făcut?* Cum să stărpim un astfel de rău, înrădăcinat mai ales în mijlocul inteligenții noastre? De unde să începem sanarea? Dela ceice au apucat dejă o direcție greșită? Desigur că nu. Un pom crescut încovoiat și strâmb, nu se mai îndreaptă. Deaceea trebuiesc așintite privirile asupra tinerei generații. Aceasta este pământul cel bun, care primind să-

¹ Cf. W. Foerster: Jugendlehre.

mânța adevărată, poate aduce rod însutit și înmiit. Și va aduce această recoltă abundentă — tinerimea noastră — când va fi pătrunsă de credința strămoșească, când se va lăsa condusă de biserica noastră, care știe să-i fe-rească de ispitele ademenitoare ale lumii, stie să le înlocuiască nestator-nicia și fluturătatea cu exemple de bărbăție creștinească și activitate ro-mânească.

Și deoarece după un învățat¹ german «ceea ce are să se practice în viață, trebuie introdus mai întâiu în școală» deaceea pun întrebarea: *cum* aveți Voi să vă însușiți — viitorul neamului de mâne — acea cugetare și activare bărbătească, de care mă ocup azi?... *Căi* sunt multe pentru de a ajunge la o astfel de calitate a caracterului. Amintesc aici câteva. Obici-nuiți-vă mai întâi *să lucrați cu chibzuială*. Gospodăria ce o purtați acum e mică, cercul vostru de activitate ca studenți e restrâns, însă deajuns ca să vă dedați în administrarea și împlinirea datoriilor acestei stări, cu acea ordine, exactitate și disciplină, care va face cariera viitoare a Voastră una din cele mai prospere și binecuvântate.

Învățați-vă mai întâi de toate la *stimă proprie*. Prețuiți-vă trupul nu ca pe o masă de carne, oase și nervi, ci ca pe «un templu al Duhului sfânt», a cărui frumusețe, nu constă în găteala externă, ci în nobleța su-fletului și a inimii. Prin aceasta veți delătură în mare măsură moliciunea, ce nu-i compatibilă bărbaților.

O cugetare bărbătească se poate sălășlui numai la acela, care din tinerețe cunoaște *înfrânarea*. Cine nu știe să-și înfrâneze ca tânăr poftele ochilor și ale urechilor, cine nu poate suportă o vorbă mai nepoliticoasă a camarazilor săi, cine tremură de sforțări mai mari, cine e alegător în mâncare și băutură, cine se lasă copleșit peste măsură de ocaziile vesele sau triste, ori se simte vătămat prin advertisemente, cine nu se poate dis-ciplină etc., acela e departe de a ajunge la energia bărbătească. Un singur mijloc e: să învețe din tinerețe exercitarea lui *sustine et abține*.

Puneți deosebit pond pe cultivarea acelor *puteri spirituale*, cari con-stituesc nobleța firii interne a omului. Nu bogăția vremelnică a materiei, ci cea neperitoare a duhului, nu poziții înalte, nici vaza socială, ci onesti-tate adevărată, sinceritate și omenie, nu îngrămădirea cunoștințelor, ci ca-litatea lor și mai presus *virtutea* să o aveți pururi înaintea ochilor. Și aceasta o veți ajunge atunci, când religia și morala va fi obiectul predi-lect al studiului vostru.

Considerați-vă *unii pe alții* ca pe niște *frați*, legați între olaltă prin comunitatea credinții, a limbii și a sângelui, prin identitatea idealului na-țional.....

Umblați după prescriptele evanghelice «îmbrăcând pe Domnul Isus Hristos» adecă cultivându-vă după *modelul Lui*. Vă aduceți aminte de cu-vintele copilului Isus, în templul din Ierusalim: «n'ați știut, că mi-se cade

¹ Humboldt.

să fiu în casa Tatălui meu ceresc». (Luca 2, 49). În acest răspuns — dat părinților săi pământești ce-L căutau — la vârsta de 12 ani zace o desăvârșită cugetare matură. Încă deatunci și-a recunoscut El chemarea în toată plenitudinea ei. Voința Tatălui ceresc a format norma vieții întregi a lui Isus. Această voință i-a pătruns toată activitatea lui corporală și spirituală, i-a devenit o necesitate ca și mâncarea și băutura. «Mâncarea mea este ca să fac voia Celuice m'a trimes, să îndeplinesc lucrul Lui». (Ioan 4, 34).

Pe muntele Maslinilor, pe locul unde s'a înălțat Isus la cer o piatră poartă inscripția: *Imitați-L!* Desigur în multe binefaceri ce le-a făcut. Luați-vă de model pe Domnul Hristos și pășiți pe urmele Lui! Să nu obiectați, că vă înfățișez ca model, un ideal ce nu se poate ajunge. E drept, nu se poate ajunge, dar dați-vă osteneală să Vă apropiați de El. Insuși Mântuitorul n'a zis: Ajungeți-mă întru deplinătate, ci *urmați-mi* întru ea. Și îi puteți urmări de veți avea pururi înainte, aceea ce L-a caracterizat pe El încă de copil.

La Romani, copilul împlinind 15 ani era îmbrăcat cu toga virilis și dus în Forum romanum. Cu aceasta el își încheia copilăria — devenia bărbat și trebuia să și dovedească o purtare de bărbat. Consecvența acestui fapt vă privește — ca pe niște Români, ce sunteți.

Cercați să deveniți bărbați, ceea ce vă aduce onoare. Lumea cere bărbați, neamul nostru cu atât mai mult. Cugetare și lucrare națională — iată bărbăția!

Deaceia, iubiți studenți, «*Lucrați bărbătește și Domnul v'a întări inima Voastră*». (Ps. 26, 14).

Dr. C. Pașuc-Săceleanu.

MIȘCAREA LITERARĂ.

Evangelia ca temelie a vieții, de Petrov, traducere de Dim. I. Cornilescu. București 1914, pag. 77, prețul 1 leu.

Sunt scrieri, pe cari cetindu-le îți cultivi intelectul, îți sporești cunoștințele, dar inima și voința nu ți-le încălzesc și pun în mișcare. Le lipsește puterea de formare a caracterului. Cu mult mai prețioase decât acestea, sunt scrierile cari ne sporesc energia voinții bune și ne infiltrează un duh curat în inimi. Cetirea unei scrieri de acest fel e ca o ploaie mănoasă, care ne trezește la viață puterile din suflet și le face roditoare în fapte bune.

La categoria din urmă numărăm scrierile preotului rus, cu suflet de apostol, G. Petrov. Acest scriitor are un deosebit dar de-a găsi legături între principiile creștinești și necesitățile vieții omului de astăzi, și astfel scrisul lui e foarte atrăgător pentru orice om deprins să cugete asupra problemelor vieții. Vechile adevăruri ale evangheliei le înfățișează într-o formă literară frumoasă, adeseori poetică, și le interpretează chemând într'ajutor experiențele de viață ale zilelor noastre. Cetind cele cinci capitole ale scrierii de față, rămâi cu convingerea întărită, că, ori câte în-

cercări se fac pentru a găsi o nouă morală și o nouă îndrumare a conștiințelor, totuși — adevărata temelie neclătită a vieții poate să fie numai evanghelia lui Hristos. Noi creștinii trebuie să ne bucurăm de toate progresele culturii și civilizației moderne și să contribuim la creșterea lor continuă, dar să nu uităm nici o clipă, că altă temelie decât aceea care este pusă: Hristos — nimenea nu poate să pună vieții. A năzuî spre Hristos înseamnă deci și astăzi, a năzuî spre cel mai mare și mai sfânt ideal al vieții omenești. Celce vrea să se inspire de aceste idei, să ce-tească cu atențiune frumoasa traducere din Petrov, anunțată în fruntea acestor șire.

*

«*Monstruozițăși sau o îndrăzneală prea mare*» a unui scaun bisericesc în anul Domnului 1914, de Eusebiu Popoviciu, membru al consistorului arhiepiscopesc. Cernăuți 1914.

Conține un răspuns de justificare la acuzele aduse consistorului arhiepiscopesc din Cernăuți, în chestiunea pensionării beneficiaților inabili.

*

Masa studenților români din Brașov. Darea de seamă a XVI pe anul 1913–14, de V. Onițiu.

Această instituție de binefacere a fost înființată la anul 1898 și de atunci a cheltuit suma de cor. 73,459·95 pentru ajutorarea alor 576 școlari. Avera ei întreagă este astăzi de cor. 77,267·26. Recomandăm atențiunii inimilor nobile această instituție creștinească.

*

Din «*Biblioteca pentru toți*» am primit Nr. 901: *Cultul oamenilor mari*, de G. Aslan.

Câteva articole tratând subiecte diferite, dar totuși având la bază aceeași idee călăuzitoare, constituiesc o instructivă și plăcută lectură pentru publicul mare. Prețul 30 bani.

*

Vieța mea, scrisă de mine după cât mi-am putut aduce aminte. Constantin Erbiceanu. Tipărită după moartea autorului de fostul lui școlar Ioan Ilie Teodorescu. București 1913.

Vieța fostului profesor la facultatea teologică din București, Constantin Erbiceanu, a fost plină de muncă stăruitoare și călăuzită de înalte motive morale. Cu aceste îndemnuri rămâi în suflet cetind paginile pe cari el însuși și-a zugrăvit, fără alese podoabe de formă, cursul vieții sale. Urmărind vieța altuia, ți-se trezește răspunderea față de ceea ce trebuie să fi tu și cauți îndrumări pentru vieța ta.

*

«*Biblioteca profesională*» e titlul unei publicații în care a apărut, ca primul număr: *Ce sunt motoarele? Cum funcționează?* de I. Giulea, mechanic. Librăria Alcalay răspunde prin aceste publicații unei simțite necesități. Prețul lei 1·30.

CRONICĂ BISERICESCĂ-CULTURALĂ.

Un dar! Pe lângă nepăsarea ce am întâmpinat-o din partea unor preoți, redactând această revistă am avut și multe mulțumiri, văzând interesul celor buni față de ea. Acest interes ni-a dat îndemn să continuăm opera noastră, din care au răsărit incontestabile foloase pentru cultura preoțimii. Aceste foloase nu le văd aceia, cari cred, că viața unei biserici se reduce numai la chestiunile de administrație și la aranjarea trebuințelor materiale ale poporului, dar *nu pot înțelege rostul superior al unei propagande de idei și credințe creștinești*, menite să întărească sufletele, să le înalțe spre idealul evangheliei și să le angajeze la muncă în slujba acestui ideal. Și *nu pot înțelege* acest rost, fiindcă înșiși — chiar preoți fiind și aceasta încă cu atât mai rău — nu au entuziasmul curat al inimei creștinești față de idealul evangheliei, nu simt că mântuirea sufletelor individuale, ca și a sufletului unui popor, numai prin coborîrea aceluia ideal în realitatea vieții poate să sosească. Dacă n'am vedea răsfățându-se asemenea defecte sufletești, ignoranța în cele teologice și nepăsarea în cele religioase tocmai acolo de unde, în loc să ne sosească câte-o rază de lumină, ne vin cuvinte de descurajare și apretieri la cari nu ne așteptam am putea să facem și altceva decât să scoatem această revistă. Numai cât noi ne avem îndemnurile la muncă înlăuntrul nostru și deaceea ne simțim cu atât mai datori să o continuăm, cu cât mai puțin interes vedem față de viață religioasă și multe probleme legate de ea în sinul bisericii lui Hristos.

Ne cade bine când vedem că munca noastră, pe lângă toate greutățile ce le întâlnește, dă roade și află răsunet în inimile păstorilor celor buni. Ca dovadă despre aceasta avem nenumărate scrisori de încurajare pela preoți de-ai noștri din diferite părți ale mitropoliei. Pe rând vom publică unele din ele, cari prezintă un interes mai general. De astădată reproducem părți dintr'o scrisoare ce ne-a trimis-o părintele *Alexandru Sava din Bedeciu* și în care se angajează să plătească abonamentul la revista noastră pentru 2 preoți săraci. Iată ce ne scrie păr. Sava, între alte comunicări:

«Dela apariția ei «Revista Teologică» am abonat-o totdeauna, pentru că mi-a plăcut să am și să cetesc o foaie de specialitate, căci știut este, că știința nu stă locului, ci înaintează mereu și zilnic ni-se îmbie idei nouă, scoase din munca unuia sau altuia. Dar, durere, nu toți oamenii noștri cugetă la fel; e prea multă nepăsare față de chestiunile vieții duhovnicești la oamenii noștri. Ei cearcă să se îmbogățească prin toate mijloacele. Intrebările obicnuite ce și-le pun unul altuia sunt cam acestea: ce mai faci frate? câți boi ai? câți cai ai? cât ai sămănat? etc. Dar foarte arareori ne întrebăm, cum stăm cu sămănătura cea duhovnicească? de unde culegem grâul pe care avem să-l sămănăm pe acest ogor?

câte foi de specialitate ai, frate? câte opuri de specialitate ți ai comandat în acest an? — Acestea sunt întrebări prea mari. Sunt mulți cari nici manualele teologice nu le mai posed, ci cel mult proto-coale de ale sinoadelor eparhiale și congresuale netăiate, un calendar și Telegraful — atâta tot. Da, așa stau unii dintre ai noștri: ochi au și nu văd cum înaintează oamenii pe toate terenele, dar ei înșiși nu se silesc să dea înainte în cele teologice și bisericești. Ei nu pricep că astăzi un popor fără carte și mai ales fără conducători luminați în toate privințele, dar mai ales luminați în cunoașterea lucrurilor dumnezeiești, este judecat la moarte. Unii doar de mai cetesc câte un ziar, unde se bălăcăresc frunțașii și instituțiunile noastre, dar foi serioase nu.»

Dupăce ne spune cuvinte de încurajare, păr. Sava sfârșește scri-soarea așa:

«În sânul preoției noastre sunt și atari preoți cari, îngreunați cu familie mare, pe lângă toată bunăvoința nu pot abonă «Revista Teologică», deși numărul acestora e mic de tot. Totuș pentru a ușură greutățile unor asemenea preoți, *Vă rog, d-le profesor, să trimiteți revista la doi astfel de preoți pe cheltuiala mea, angajându-mă să achit abonamentul nu peste mult timp*».

Mulțumind și noi păr. Sava pentru cuvintele de încurajare ce ni-le-a trimis și pentru jertfele ce e gata să le aducă pentru revista noastră, rugăm pe ceice doresc să beneficieze de ofertul păr. Sava să ne scrie, rămânând ca Sfinția Sa să aleagă apoi pentru cine voește să achite abonamentul.

*

Desăvârșire. Un prietin vizită pe Michail Angelo pe când acesta lucră la cele din urmă amănunte ale unei statui. Câtva timp după aceea prietinel vizită din nou pe marele măestru care se găsiă încă tot la aceleași lucrări. Dupăce examină opera artistului, prietenul îi zise acestuia: «De când am fost mai pe urmă la tine, n'ai lucrat nimic la această operă». — «Greșești, — îi zise măestru — căci, iată, partea aceasta am polăit-o, expresia aceasta a feții am caracterizat-o mai bine, am stilizat buza din jos, am pus mai multă energie în muschiul cutare». — «Foarte bine, răspunse prietenul — dar toate acestea sunt niște lucruri mici». — «Va fi așa cum! tu zici, — îi replică artistul — dar nu uită că lucrurile acestea mici adaog mult la desăvârșirea operei, iar desăvârșirea nu e lucru mic».

Spune, iubite cetitorule, dai și tu importanța lucrurilor mici, înțelegând cât de mult contribuesc ele la frumseța caracterului?

*

Sportul. Intr'un articol publicat în ziarul «Românul» (Nr. 143), d-l *Virgil Onițiu*, directorul liceului nostru din Brașov, tratând despre importanța sportului pentru creșterea tinerimii, spune între altele următoarele:

«Astfel sporturile în general angajează la o armonică și plăcută cooperare sufletul și trupul și produc în om o plăcere senină, o creștere a energiei de viață, un echilibru sănătos între forțele sufletești și trupești, o învioreare sufletească, o potențare a conștiinței de sine și a simțului de onoare și de demnitate și mai cu seamă o fortificare fizică; ele ne fac corpul ușor, elastic și supus la orice poruncă ce-i vine dela suflet. Pe lângă aceste prețioase foloase cele mai multe sporturi contribue la dezvoltarea sentimentului social în noi, a simțului de disciplină în împreună-lucrare socială. Un tânăr agerit prin sporturi știe să comande, dar știe și să se supună; lăsat singur, avizat la puterile proprii în situații grele, — el nu-și pierde capul așa de ușor, ca unul lipsit de educația sportivă, iar în tovărășie cu alții el nu sparge legăturile sociale, ci le strânge și le încheagă. — Iată dar că școala și casa părintească nu pot să-și închiză ușile în fața mișcării sportive, ale cărei valuri abia acum au ajuns până la noi, ci dimpotrivă, trebuie să dea cea mai mare atențiune acestei mișcări și s'o utilizeze cu chibzuință pentru completarea și desăvârșirea creșterii tinerimii noastre».

*

Puterea morală. În discursul prin care d-l *N. Iorga* a deschis în anul acesta cursurile de vară dela Vălenii de Munte, a spus și următoarele cuvinte:

«La orice putere materială ce se desfășură în activitatea unui stat, se adaugă o *putere morală* ce s'a format în sufletul unui popor. Și pentru cine-și aduce aminte puțin de lucrurile de ieri, pentru cine cercetează puțin lucrurile de azi, se impune convingerea că *aceasta* (adecă puterea morală) e *elementul de căpetenie*, fără care celalalt urmează legilor firești de inerție și fărâmițare a lucrurilor neînsuflețite din această lume, pe când cele însuflețite, trăind și dezvoltându-se, produc o viață și atunci când intervine fireasca lor desagregare, și ele lasă în urma lor o amintire care e înșas un factor învietoare. *A cultivă sufletul nostru național potrivit cu necesitățile morale superioare care îndreptățesc și consfințesc viața, este azi mai mult decât oricând o datorie.*»

În serviciul cultivării acelei puteri morale, care e «elementul de căpetenie» în viața unui popor, trebuie să stee în primul rând preoțimea. Iată deci cât de mare e chemarea noastră în mijlocul poporului!

Tipicul cultului religios.

Cazuri liturgice, date și indigitări tipiconale pe lunile Iulie, August, Sept. 1914.

Duminecă în 6 Iulie la vecernie: Dumineca a 6-a după Rusalii, glas 5, voscreasna 6, Evanghelia dela Mateiu: «In vremea aceea întrând Isus în corabie»...

Duminecă în 13 Iulie. Dumineca a 7-a după Rusalii a ss. Părinți, glas 6, voscreasna 7, Evanghelia dela Mateiu: «Zis-a Domnul învățăceilor săi: «voi sunteți lumina lumii» (Caut-o Nov. 25).

Duminecă în 20 Iulie. Dumineca a 8-a după Rusalii (sf. proroc Ilie), glas 7, voscreasna 8, Evanghelia dela Mateiu: «In vremea aceea văzând Isus popor mult»... (Celelalte indicațiuni fiind și sărbătoare mineială, se pot află la ss. ap. Petru și Pavel din Dumineca a 5-a după Rusalii).

Duminecă în 27 Iulie. Dumineca a 9-a după Rusalii, glas 8, vers 9, Evanghelia la liturghie dela Mateiu: «In vremea aceea silit-a Isus pe învățăceii săi să între în corabie»...

Duminecă în 3 August. Dumineca a 10-a după Rusalii, glas 1, voscr. 10, Evanghelia dela Mateiu: «In vremea aceea s'a apropiat cătră Isus un om»...

Miercuri în 6 August. Schimbarea la față. La utrenie: la «D-zeu este Domnul» troparul praznicului de 3 ori, sedelnele mineiului cu ecteniile obișnuite, polileul și pripelele și celelalte din mineiu. Evanghelia utreniei dela Luca: «In vremea aceea luând Isus pe Petru, pe Ioan și pe Iacob» — Psalmul 50, catavasiile crucii. La peasna a 9-a în loc de imnul născătoarei de D-zeu se cântă pripelele din Mineiu. Sfetilna praznicului de 3 ori — hvalitele mineiului cu «mărire — și acum — suit-a Isus pe Petru». Doxologia pe antifonul glasului 8, la Liturghie în loc de «binecuvintează suflete al meu» antifonul 1, înainte de «Unule născut» antifonul 2, și în loc de fericiri, antifonul 3. In loc de «Cuvine-se cu adevărat» cântăm irmosul praznicului și la priceasnă «întru lumina feții tale Doamne vom umblă și întru numele tău ne vom bucură în veci».

Duminecă în 10 August. Dumineca a 11-a după Rusalii, glas 2, voscr. 11, Evanghelia dela Mateiu: «Zis-a Domnul pilda aceasta: Asemănatu-s'a împărăția ceriului omului-împărat». In loc de «Cuvine-se cu adevărat», cântăm irmosul praznicului Schimbării la față.

Joi în 14 August la vecernie. La «Doamne strigat-am» stihirile mineiului pe 8, «mărire — și acum — Cu voia cea dzească stăpânitoare» pe 8 glasuri. Vohod — prohimenul zilei — paremiile mineiului — ecteniile obișnuite — stihovna din Mineiu cu «mărire — și acum» — «Când te-ai dus Născătoare de D-zeu fecioară». După Tatăl nostru, troparul praznicului de 3 ori și otpustul.

Vineri în 15 August. Adormirea Născătoarei de D-zeu. La utrenie: la «D-zeu este Domnul» troparul praznicului de 3 ori. Sedelnele mineiului cu ecteniile obișnuite. — Polileul și pripelele și celelalte din Mineiu. Evanghelia utreniei dela Luca: «In zilele acelea sculându-se Mariam». La peasma a 9-a a catavasiilor în loc de «mărește suflete al meu», cântăm pripelele praznicului.

La liturghie fericirile pe troparul glasului 1 cu «mărire — și acum» dela peasna a 6-a a canonului.

Duminecă în 17 August. Mucenicul Miron. Dumineca a 12-a după Rusalii, glas 3, voscr. 1, Evanghelia la liturghie dela Mateiu: «In vremea aceea apropiatu-s'a cătră Isus un finăr oarecarele».

Duminecă în 24 August. Mucenicul Eutichiu. Dumineca a 13-a după Rusalii, glas 4, voscr. 2, Evanghelia la liturghie dela Mateiu: «Zis-a Domnul pilda aceasta: «Un om eră stăpân al casei».

Joi în 28 August la vecernie: Inceputul cu binecuvântare și celelalte, «Doamne strigat-am» cu 8 stihiri ale mineiului și cu «mărire — și acum» tot deacolo. Vohod — lumină lină — prohimenul zilei — cele trei pareții ale praznicului și ecteniile obișnuite. La stihioavnă se cântă stihirile mineiului. După «Tatăl nostru» troparul sfântului și «mărire — și acum» bogorodicina lui.

Vineri în 29 August. Tăierea cinstitulni cap al cinstitului, măritului proroc, înainte mergătorului și botezătorului Ioan. La «D-zeu este Domnul» troparele dela încheierea vecerniei. Sedelnele mineiului și celelalte cântări din mineiu, Evanghelia utreniei: «In vremea aceea a auzit Irod». Psalm 50 și catavasiile crucii. La liturghie fericirile pe antifon 8 cu «mărire — cu rugăciunile Tale prorocule» și «și acum — Ceeace numai tu pui cuvânt» dela peasna a 6-a a canonului.

Duminecă în 31 August. Brăul preacuratei Mariei, Dumineca a 14-a după Rusalii, glas 5, voscr. La liturghie Evanghelia dela Mateiu: «Zis-a Domnul pilda aceasta: asemănatu-s'a împărăția ceriului omului-împărat».

Duminecă în 7 Septemvrie. Muc. Sozont. Dumineca a 15-a după Rusalii. Inainte de înălțarea sf. Cruci, glas 6, voscr., la liturghie Evanghelia dela Ioan: «Zis-a Domnul: nimenea nu s'a suit în ceriu»...

Duminecă în 7 Septemvrie la vecernie. La «Doamne strigat-am» punem stihirile pe 8, «mărire — și acum». In ziua cea binevestită. Vohod — Lumină lină, stihioavnă mineiului cu «mărire — și acum»: Veniți toți credincioșii.

Luni în 8 Septemvrie. Nașterea preasfintei stăpânei noastre de D-zeu născătoare și pururea fecioarei Mariei. La utrenie: La «D-zeu este Domnul» troparul praznicului de trei ori, apoi sedelnele mineiului cu ecteniile obișnuite — polileu — pripelele praznicului și celelalte din mineiu. Evanghelia utreniei dela Luca. Psalmul 50 — catavasiile crucii. La peasna a 9-a în loc de «ceeace ești mai cinstită», cântăm pripelele din mineiu. Sfetilna praznicului cu «mărire și acum» — hvalitele mineiului cu «mărire — și acum»: «Aceasta este ziua D-lui», Doxologia pe troparul glasului 6.

La liturghie în loc de «Cuvine-se cu adevărat», irmosul praznicului.

Sâmbătă în 13 Septemvrie. Vecernia se va face în modul obișnuit, luându-se la Doamne strigat-am și stihirile sărbătoarei.

Duminecă în 14 Septemvrie. Înălțarea cinstitei și de vieață făcătoarei cruci. Dumineca a 16-a după Rusalii, glas 7, voscr. 5. *La utrenie* «D-zeu este Domnul» pe melodia troparului glasului 7. Troparul glasului. «Mărire — și acum», Troparul sărbătorii: «Mântu-este Doamne poporul tău». După stihologiile Psaltirei cântăm sedelnele gl. de rând cu ambele serii apoi «Polileul» cu pripelele sărbătoarei. Troparele învierii: «Bine ești cuvântat Doamne». Ectenia mică «sedealna polileului» cu «mărire — și acum», după ectenia mică ipacoiul, antifoanele glasului de rând, Evanghelia învierii și celelalte. Catavasiile: «Crucea însemnând Moisi», svetilna învierii, «mărire» — svetilna sărbătorii — «și acum». Bogorodicina dela svetilna învierii. La «hvalite» cântăm 4 stihiri ale glasului 4 ale sărbătorii. După doxologie preotul iese cu sf. Cruce și o așează pe Tetrapod cântând «Crucei Tale ne închinăm Hristoase».

Duminecă în 21 Septemvrie. Apost. Codrat. Dumineca a 17-a după Rusalii, după Înălț. sf. Cruci gl. 8 voscr. 6. Ev. 1 Marcu: «Zis-a Domnul, celace voiește să vină după mine».

Duminecă în 28 Septemvrie. Cuv. Hariton. Dumineca a 18-a după Rusalii gl. 1, voscr. 7. Ev. 1 dela Luca: «In vremea aceea stă Isus lângă iezarul Genizaretului:

Serieri:

În „Biblioteca bunului păstor“ au apărut următoarele numere:

Nr. 1. «*Taina pocăinții*». Studiu pastoral de I. Hanzu. Prețul 50 fileri.

Nr. 2. «*Clerul și chestiunea alcoolismului*». Traducere de V. Oana. Prețul 80 fileri + porto.

Nr. 3. «*La centenarul seminarului Andreian*». Disertație de Dr. A. Crăciunescu. Prețul 50 fileri.

Nr. 4. «*Chemarea preoțimii noastre*». Considerații de actualitate, de mai mulți. Prețul 70 fileri + porto.

Nr. 5. «*Șase predici pentru Duminicile postului mare*» și «*Un cuvânt pentru ziua Invierii Domnului*», de mai mulți. Prețul 1 coroană + porto.

«*Un congres biblic românesc*», de Dr. Nicolae Bălan. Prețul 50 fileri + porto.

Contribuții privitoare la relațiile bisericei românești cu Rusia în veacul al XVII, de Dr. S. Dragomir. Prețul 2 cor. + porto.

Invățăturile sociale ale evangheliei. Studiu biblic. Traducere din limba franceză de Ilie I. Beleuță. Făgăraș. Prețul 1 cor.

Notițe despre întâmplările contemporane, scrise de Ioan cav. de Pușcariu. Editate de Dr. Il. Pușcariu. Sibiiu 1913, pag. 220. Prețul broș. 3 cor.

Toate aceste publicațiuni se pot comanda prin «Librăria Arhidiecezană» din Sibiiu.

POSTA.

Ioan Gligor, (Aranyosponor). Bani trimiși sunt pro 1911. Cuita s'a trimis.

Victor Stoica, (Răcăcium), România. Revista Vi-se trimite.

Aurel Muntean, (Nagysebes p. Kissebes). Cele 5 cor. s'au cvitat în restanța pro 1913.

Ioan Popa, (Tulka p. Nagyzalonta). S'a trimis Nr. 1—2 și 5—6.

Lucian Lungu, (Omlód). Nrii reclamați s'au trimis.

Dumitru Săcărea, (Bózes). Nrii reclamați s'au trimis.

Adrian Popovici, (Magyarád). Noi scriem adresele din călindar; numele D-Voastră nefiind acolo l-am scăpat. Acum s'au expdat toți Nrii apăruți.

Manase Iar, (Nagy Tóti). Cuita s'a trimis.

Nicolae Chirciu (Almás-Szelistye). Cuita s'a trimis.

Mich. Pop., (Keleti felsőszombafalva). Nrii 14—17 1912 s'a expdat 23 și 24 nu apar.

Preotul S. D. Bărcănescu, (Bărcănești). Nrii 1—2 și 5—6 s'au expdat 3—4 nu avem.

Aderent. Ne bucurăm că îți plac pildele ce le dăm ca Cronică. Mi-au mai scris câțiva cetitori să continuu cu ele, căci le fac bune servicii la compunerea predicilor. Salutări!

AVIZI

Acelora dintre restanți cari n'au achitat costul abonamentului în ultimii ani, li-se sistează trimiterea pe mai departe a revistei și vom întreprinde față de dânșii pașii de lipsă.

Rugăm totodată pe toți cetitorii noștri să binevoiască a grăbi cu trimiterea abonamentului. În scopul acesta am pus în corpul acestui număr câte un MANDAT POSTAL, de care, se înțelege, vor face uz numai ceice n'au achitat abonamentul pe altă cale.

